

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Martina Svobodová

Změny v reciprocitě přátelských vztahů u dětí

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Klára Valentová

Praha 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20.6. 2024

.....

Martina Svobodová

Poděkování

Ráda bych upřímně poděkovala Mgr. Kláře Valentové za vedení mé bakalářské práce, za její ochotu, trpělivost, vstřícnost a cenné rady. Dále děkuji svým nejbližším za jejich neustálou podporu během celého studia.

Abstrakt

Bakalářská práce je zaměřena na vývoj reciprocit přátelských vztahů u dětí napříč třemi věkovými kategoriemi (předškolní, mladší školní a starší školní věk) a na rozdíly v reciprocitě přátelství u dívek a chlapců.

Teoretická část práce se nejprve zabývá významem konceptu přátelství a jeho fázemi. Poté následuje část o přátelské reciprocitě věnující se její definici a studiím zabývajících se jejím výzkumem. Dále se teoretická část práce věnuje rozdílným povahám přátelství dívek a chlapců a zaměřuje se i na podobu přátelství mezi dívkami a chlapci. Následuje popis změn v chápání významu přátelství u dětí různého věku a studiím zabývajících se výzkumem reciprocit v daných věkových kategoriích. Závěrem jsou v teoretické části představeny faktory, které mohou mít vliv na míru reciprocit přátelství.

Data pro praktickou část byla sbírána prostřednictvím strukturovaných rozhovorů s dětmi o jejich přátelských vztazích v rámci třídy. Celkem byla použita data ze 14 tříd mateřských a základních škol. Data o přátelských nominacích byla dále zpracována za účelem zjištění míry recipročních přátelství, nejlepších recipročních přátelství a nerecipročních přátelství v jednotlivých třídách. Za využití statistické metody analýzy variance nebyl nalezen žádný vztah mezi mírou opětovanosti přátelství a věkem dětí. Pomocí párového t-testu bylo také zjištěno, že se dívky a chlapci neliší v opětovanosti přátelských vztahů. Data rovněž naznačují, že největší nárůst recipročního přátelství je mezi dívkami a chlapci staršího školního věku.

Klíčová slova: přátelství, reciprocita přátelství, vrstevnické vztahy, třídní kolektiv, dětství, chlapci a dívky

Abstract

The bachelor thesis focuses on the development of friendship reciprocity in children across three age categories (preschool, younger school age and older school age) and the differences in friendship reciprocity between girls and boys.

The theoretical part of the thesis first discusses the meaning of the concept of friendship and its stages. This is followed by a section on friendship reciprocity dealing with its definition and studies that have investigated it. Next, the theoretical part of the thesis examines the different nature of friendship between girls and boys and also focuses on the form of friendship between girls and boys. This is followed by an account of changes in children's understanding of the meaning of friendship at different ages and studies that have examined research on reciprocity at those ages. Finally, the theoretical part presents factors that may influence the degree of friendship reciprocity.

Data for the practical part were collected through structured interviews with children about their friendship relationships within the classroom. In total, data from 14 kindergarten and primary school classes were used. Data on friendship nominations were further processed to determine the degree of reciprocal friendships, best reciprocal friendships and non-reciprocal friendships in each class. Using the statistical method of analysis of variance, no relationship was found between the rate of reciprocated friendships and the age of the children. Using a paired t-test, it was also found that girls and boys did not differ in the reciprocity of friendships. The data also suggest that the greatest increase in reciprocal friendships is between girls and boys of older school age.

Key words: friendship, friendship reciprocity, peer relations, class collective, childhood, boys and girls

Obsah

I.	ÚVOD.....	1
II.	TEORETICKÁ ČÁST	2
1.	PŘÁTELSTVÍ	2
1.1.	FÁZE PŘÁTELSTVÍ DLE LEVINGERA	3
2.	RECIPROCITA PŘÁTELSTVÍ	4
3.	ROZDÍLNÉ POVAHY PŘÁTELSTVÍ U DÍVEK A CHLAPCŮ	6
3.1.	POVAHY PŘÁTELSTVÍ U DÍVEK	8
3.2.	POVAHY PŘÁTELSTVÍ U CHLAPCŮ	9
3.3.	POVAHY PŘÁTELSTVÍ MEZI DÍVKAMI A CHLAPCI	10
3.3.1.	<i>První romantické vztahy</i>	<i>11</i>
4.	PROMĚNY PŘÁTELSTVÍ S VĚKEM	12
4.1.	PŘEDŠKOLNÍ DĚTI	12
4.1.1.	<i>Reciprocita v předškolním věku</i>	<i>14</i>
4.2.	MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK	14
4.2.1	<i>Reciprocita v mladším školním věku</i>	<i>16</i>
4.3.	STARŠÍ ŠKOLNÍ VĚK	16
4.3.1.	<i>Reciprocita ve starším školním věku</i>	<i>18</i>
5.	FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ MÍRU RECIPROCITY PŘÁTELSTVÍ.....	18
5.1.	POSTAVENÍ VE SKUPINĚ	19
5.2.	PŘÍSLUŠNOST KE SKUPINĚ	19
5.3.	SOCIOMETRICKÝ STATUS	20
5.4.	POMLUVY	20
5.5.	SEBEVĚDOMÍ.....	21
III.	EMPIRICKÁ ČÁST	22
6.	CÍL VÝZKUMU A FORMULOVÁNÍ HYPOTÉZ	22
7.	METODOLOGIE	23
7.1.	DATA	23
7.2.	METODY SBĚRU DAT	25
8.	ZPRACOVÁNÍ DAT A DATOVÁ ANALÝZA	26

9.	ANALYTICKÉ ZPRACOVÁNÍ.....	31
10.	VÝSLEDKY	32
10.1.	LIMITY PRÁCE.....	36
10.2.	BUDOUCÍ VÝZKUM.....	36
IV.	ZÁVĚR A DISKUSE	37
V.	LITERATURA	39
VI.	SEZNAM TABULEK	48
VII.	SEZNAM OBRÁZKŮ	48

I. ÚVOD

Tato bakalářská práce se zabývá reciprocitou neboli opěťovaností přátelství dětí v předškolním a školním prostředí. Dětská přátelství mohou mít pozitivní dopad na to, jak se děti přizpůsobují a fungují ve společnosti. Reciproční přátelství může dětem pomoci lépe se začlenit do sociálního prostředí, posílit jejich sebevědomí a podpořit jejich emoční vývoj. Děti, které mají silné přátelství, mají tendenci lépe zvládat stres a konflikty ve vztazích (Ladd & Troop-Gordon, 2003).

Schopnost dětí udržet přátelství je spojena s jejich emocionálně a sociálně kognitivní zralostí. Je důležité, aby chápaly emocionální projevy a sociální záměry svého přítele (Dunn & Cutting, 1999) a aby do vztahu oba přátelé přispívali stejně nebo při nejmenším podobně. Teorie spravedlnosti podle Walstera a kolegů (1978) předpokládá, že děti, které jsou zapojeny do nerekipročních vztahů, budou zažívat negativní pocity. Přesněji v případě, kdy děti vnímají, že do vztahu dávají více, než dostávají, zažívají podle této teorie pocity nelibosti, nespravedlnosti a zátěže. Naopak v případě, kdy vnímají, že do vztahu dávají méně než dostávají, zažívají pocity viny, zadlužení a studu (Walster a kol., 1978). Reciprocita je tedy významným ukazatelem dobrého a kvalitního přátelství (Rubin a kol., 2006). Vnímání kvalitního přátelství se ale s věkem mění, jelikož má každá věková kategorie jiné potřeby. A mění se i faktory, které přátelské vztahy ovlivňují.

Výzkum reciprocity přátelství tak hraje klíčovou roli v našem pochopení důležitých mezilidských vztahů. Zkoumání reciprocity přátelství u dětí pomáhá odhalovat sociální a emocionální vývoj dítěte, dále také slouží jako prevence šikany a v neposlední řadě napomáhá v budování zdravých vztahů. Díky těmto poznatkům lze efektivněji podporovat sociální interakce mezi dětmi a řešit případné konflikty.

II. TEORETICKÁ ČÁST

1. Přátelství

Přátelství je univerzální a prochází všemi kulturami napříč světem (Krappman, 1996). Například Rubin (2004) definuje přátelství jako stav trvající náklonnosti, úcty a důvěry mezi dvěma jedinci. Mimo jiné také zmiňuje podobně jako Krappman (1996), že přátelství je ve všech kulturách důležité. Přátelství je vztahem založeným na vzájemnosti a blízkosti, který zahrnuje důvěru, potřebu sdílení prožitků, pozitivní ohodnocení a bezpodmínečné přijetí (Vágnerová, 2005). Naši přátelé jsou pro nás zdrojem radosti a spokojenosti, obvykle s nimi sdílíme společné zájmy a aktivitu, svěřujeme se jim a poskytujeme si s nimi vzájemnou emocionální podporu (Soudková, 2006). Cesta přátelství je z hlediska vývoje jedince důležitá, jelikož se jedinec učí mnohým taktikám a praktikám společenských vztahů a zároveň se musí osvědčit jako spolupracovník (Matějček, 1986).

Sullivan (1953) zdůrazňoval význam blízkého a vzájemného přátelství jako klíčového prvku ve vývoji dětí. Podle něj by přátelství mělo nejen poskytovat porozumění, podporu a důvěru, ale také podporovat rozvoj interpersonálních dovedností, citlivost vůči druhým a sebeúctu. Tvrdil, že přátelství a příležitosti ke spolupráci a intimitě jsou nezbytné pro získání sociálních dovedností, které jsou důležité pro budoucí úspěchy v mezilidských vztazích během dospívání i v dospělosti.

S touto myšlenkou se ztotožnili i Newcomb a Bagwell (1995), kteří tvrdí, že dětská přátelství slouží k poskytování podpory, posilování sebeúcty a pozitivního sebehodnocení, poskytují citové bezpečí, náklonnost a příležitosti k intimnímu odhalování. Rovněž nabízejí souhlasné potvrzení zájmů, nadějí a obav a zároveň vytvářejí základnu pro budoucí mezilidské vztahy. Bukowski (2006) později zmiňuje i další funkce přátelství jako je stimulace získávání dovedností, učení a vytváření normativní kultury, která má své hodnoty a řád, a tím i formuje chování. Na druhou stranu Gifford-Smith a Brownell (2003) zmiňují, že přátelství může mít i svou temnou stránku. Přestože přátelství obvykle obsahuje vzájemnost, oddanost, sdílené pozitivní afekty, může někdy zahrnovat také konflikty, nátlak, žárlivost či zradu.

V rámci vývoje každého jedince přináší přátelství dětem různé funkce (Parker & Gottman, 1989). U malých dětí přátelství slouží k maximalizaci zábavy a během her a pomáhá organizovat chování ve vzrušujících situacích. Ve středním dětství přátelství pomáhá s pochopením normálního chování a získáním dovedností pro sebe prezentaci a zvládání emocí. V období dospívání potom funguje jako podpora pro sebepoznání

a integraci logiky a emocí (Parker & Gottman, 1989). Lze tedy říci, že pravděpodobně nejdůležitější funkcí přátelství je poskytnout dětem mimorodinnou základnu bezpečí, ze které mohou sledovat dopady svého chování na sebe, své vrstevníky a své okolí (Rubin, 2004).

Studium toho, jak děti přemýšlí o přátelství a jak ho definují, je jednou z nejproduktivnějších oblastí vývojového výzkumu. Selman a Schultz (1990) tvrdili, že klíčem k vývojovým změnám v pojetí přátelství u dětí je schopnost *přijímat perspektivu*. Malé děti si ještě neuvědomují, že ostatní jedinci cítí nebo přemýšlejí o věcech jinak než ony samy (Vágnerová, 2012).

1.1. Fáze přátelství dle Levingera

Levinger (1982) navrhl model pěti vývojových fází vztahů, které podle Ashera (1983) můžeme aplikovat i na přátelství.

(1) První je fáze seznámení. Pro navázání vztahu se musí jednotlivci dobře znát. Dva jednotlivci se mohou potkávat na nějakém společném místě a seznámit se. Jednotlivci, kteří k sobě cítí přitažlivost a zároveň mají podobné hodnoty, se rozhodnou vstoupit do vztahu. S tím se shoduje i Cook a jeho kolegové (2010), kteří se domnívají, že nejdůležitější podmínka pro vytvoření přátelství je podobnost a poté příležitost, kdy se našimi přáteli často stávají jedinci z našeho okolí (škola, zájmové aktivity).

(2) Druhou fází je fáze formování vztahu. V této fázi si jedinci vytvářejí hlubší vztahy a budují si vzájemnou důvěru.

(3) Třetí je fáze pokračování vztahu (růst, zpevnění, stabilita). Do této fáze patří například společné problémy a společná snaha o jejich řešení. Přátelé si poskytují vzájemnou sociální podporu a dobrovolně si pomáhají (Soudková, 2006).

(4) Předposlední fází je fáze posílení nebo naopak oslabení vztahu. Zde hraje roli několik faktorů, jako jsou například nepříznivé změny životních okolností, nedostatek komunikace, času či pozornosti. Zde si znovu můžeme připomenout teorii spravedlnosti (Walster a kol., 1978), kdy se jedinci cítí méně šťastní, pokud mají pocit, že svému příteli nabízejí více, než od něj dostávají (Hewstone & Stroebe, 2006).

(5) Poslední fází je fáze ukončení vztahu, kdy dochází k úplnému rozvázání všech vazeb (rozpad, prostorové odloučení nebo smrt). Rozvázání vztahu může být dobrovolné či nedobrovolné (Levinger, 1982).

Druhá až pátá fáze jsou však pouze potenciální. Málo vztahů jediného člověka vystřídá všech 5 fází (Asher, 1983).

Z Levingerova modelu pěti vývojových fází vztahů vyplývá, že přátelství prochází určitým procesem, který může mít své specifické charakteristiky a dynamiku. Pochopení těchto fází může jednotlivcům pomoci lépe porozumět jejich vlastním přátelským vztahům, ať už jsou nové nebo dlouhodobé. Zároveň model naznačuje, že kvalita přátelství může být ovlivněna různými faktory, jako je podobnost zájmů, vzájemná důvěra, komunikace a podpora. Rovněž je důležité si uvědomit, že vztahy se mohou vyvíjet a měnit v průběhu času a že je podstatné věnovat jim pozornost a péči. Celkově lze tedy říci, že z modelu vyplývá důležitost porozumění procesu formování a udržování přátelství, což může přispět k budování zdravých a harmonických mezilidských vztahů.

2. Reciprocita přátelství

Přibližně ve věku čtyř let začínají být děti štedřejší ke svým kamarádům než k jiným jedincům (Furman & Buhrmester, 1992) a také očekávají, že i ostatní budou k jejich kamarádům štedřejší (Olson & Spelke, 2008). Tento jev může být považován za první známky reciprocity. Alternativně se může jednat o jakýsi strategický motiv, kdy se děti mohou více dělit se svými kamarády, protože očekávají, že kamarádi budou s větší pravděpodobností štedří na oplátku (Vaquero & Kao, 2008). Reciprocita, někdy také označovaná jako opěťovanost, se jako taková poprvé objevuje v období mezi šestým a dvanáctým rokem života, které je charakterizováno potřebou vzájemné výměny a rovnosti mezi přáteli (Prekopová & Schweizerová, 2008).

Reciprocita je základní složkou každé definice přátelství (Rohrbeck, 2003). Reciproční přátelství je takové, kdy se oba jedinci navzájem považují za přátele, zatímco nereciproční přátelství vzniká, když jeden jedinec považuje druhého za přítele, ale ten druhý tyto city neopěťuje. Nereciproční přátelství může poukazovat na neúspěšné pokusy dítěte o rozvoj recipročních přátelství. Je ale velmi běžné, že děti mají jak reciproční, tak nereciproční přátelství (Gleason & Hohmann, 2006). U jednostranných přátelství je mnohem větší pravděpodobnost rozpadu a doba jejich trvání je většinou nejdéle 6 měsíců. Reciproční přátelství bývají delší a stabilnější (Gershman & Hayes, 1983). Navíc jednostranné nominace na přátelství mohou být někdy spíše ukazatelem popularity (touha dětí se kamarádit s populárním jedincem) než skutečného přátelství (Bukowski & Hoza, 1989).

Pokud v rámci přátelských nominací dojde ke shodě na obou stranách, můžeme označit přátelství jako reciproční. Reciproční přátelství jsou významnější, trvalejší a uspokojivější než přátelství nereciproční (Rubin a kol., 2006). Pokud je reciprocita přátelství naplněna, znamená to, že oba jedinci naplňují svá očekávání. Jedinec ví, co od svého kamaráda očekávat a rozumí tomu, co jeho kamarád očekává od něj (MacEvoy a kol., 2016). Opětovaná přátelství mají především děti, které mají vyšší hodnocení sociálních kompetencí, jako je například ovládání emocí či řešení konfliktů (Lindsey, 2002).

Hartup a Laursen ve své studii z roku 2002 zmiňují, že je potřeba chápat reciprocitu správně. Rozlišujeme totiž reciprocitu symetrickou (kdy jedinci přispívají k sociální směně stejně) a na druhé straně reciprocitu komplementární (kdy jedinci nepřispívají stejně). Pro přátelství je důležitější reciprocita symetrická, která jedincům poskytuje společnou půdu pod nohama a rovnocennost sociální moci. Obecným předpokladem je, že přátelství mezi dvěma jedinci je oboustranné (reciproční). Když o někom řeknu, že je "můj přítel", ostatní automaticky předpokládají, že mě také považuje za přítele. Reciprocita je jedním z očekávání týkajících se afektivních vztahů spojených s emocemi a pocity jedinců (Vaquera & Kao, 2008). Například Smollarová a Youniss (1982) tvrdí, že očekávání dětí ohledně přátelství se vyvíjejí v souvislosti s tím, jak dítě chápe reciprocitu. To znamená, že když malé děti věří, že to, co dělají, je nejpodstatnější pro budování přátelství, pak se pravděpodobně soustředí spíše na aktuální situaci a své vlastní pocity. Myslí si, že jejich vlastní úsilí a jednání mají hlavní vliv na to, jak dobře se mají ve svých vztazích s ostatními dětmi. Jejich úsilí tak může být více jednostranné a reciprocita ještě nemusí být zcela ukotvena. Oproti tomu pro děti staršího školního věku je reciprocita neodmyslitelnou součástí přátelství (Youniss, 1980).

Existuje značné množství studií zaměřených na zkoumání reciprocity v přátelství. Pouze několik z nich však dospívá ke shodným závěrům.

V americkém průzkumu National Longitudinal Study of Adolescent Health provedeném na dospívajících dětech ve věku od dvanácti do osmnácti let bylo zjištěno, že reciprocita ve vztazích přátelství je klíčovým faktorem sociální podpory, který má větší význam než pouhý počet přátel. Z výsledků studie dále vzešlo, že dívky recipročně navazují přátelství ve vyšší míře než chlapci (60 % dívky versus 40 % chlapci) (Vaquero & Kao, 2008).

Oproti tomu z výsledků studie od Benensona a Christakose (2003) vyplývá, že chlapci častěji než dívky udržují stabilní vzájemná přátelství. Benenson a Christakos (2003) v této studii rovněž dospěli k závěru, že neexistuje žádný důkaz o zvyšování nebo snižování

reciprocity podle věku, což si odporuje se studií od Bukowského a Hozy (1996), jejichž výzkum na dětech ve věku šest až osmnáct let ukazuje, že se reciprocita přátelství zvyšuje s věkem.

Ze studie Vaughna (2001) pak vyplývá, že starší děti se častěji účastní recipročního přátelství než mladší děti a reciproční dyády jsou častěji stejnopohlavní.

Ve studii Gershmana a Hayese (1983) bylo zjištěno, že dvě třetiny dětí, které se navzájem identifikovaly jako kamarádi, tak činily i o čtyři až šest měsíců později. Později dochází Gershman a Hayes (1983) k závěru, že s věkem se zvyšuje stabilita přátelství, nikoliv reciprocita.

Berndt a Hoyle (1985) navíc zjistili nárůst stability vzájemných přátelství od pěti let (50 %) do deseti let (75 %), nikoli však od desíti let do čtrnácti let. To, že u starších dětí nepozorovali nárůst stability vzájemných přátelství se pokusili vysvětlit dvěma faktory:

1. Přátelství má tendenci se s věkem stávat exkluzivnější, děti tak mohou dopustit, aby se některá přátelství rozpadla.
2. S blížící se pubertou mohou rychle změny zájmů a různá rychlost vývoje dětí vést k období změn ve výběru přátelství (Berndt & Hoyle).

Studie Bowkera (2004) testovala, zda reciproční nejlepší přátelství budou hodnocena pozitivněji než nejlepší přátelství, která nejsou reciproční. Rozdíl ovšem nebyl nalezen a mezi hodnoceními recipročních a nerecipročních nejlepších přátelství byly jen velmi malé rozdíly. Děti v recipročních nejlepších přátelstvích však o svých nejlepších kamarádech věděly více než děti v nerecipročních přátelstvích, což naznačuje intimnější přátelství s vyšším mírou sebeodhalování.

3. Rozdílné povahy přátelství u dívek a chlapců

Když dívkám a chlapcům položíme otázku "Co očekáváš od dobrého kamaráda?", objeví se první rozdíly mezi pohlavími. Dívky často mluví o tom, co mohou od dobrého přítele získat. Chlapci zdůrazňují spíše vzájemnost, tedy očekávání, co budou od přítele dostávat, ale současně i to, co mu budou dávat (Craft, 1994).

Přátelství mezi dívkami často funguje spíše v uzavřených kruzích, zatímco přátelství mezi chlapci je častěji přátelství zapojeno do širšího sociálního kontextu (Baumeister & Sommer 1997).

Benenson a jeho kolegové (1990) provedli výzkum, jehož cílem bylo prozkoumat propojení mezi chlapci a dívkami během skutečných interakcí. Data byla nashromážděna v místnosti ve škole, kde byly děti ve věku tří až šesti let natočeny při hře se svými kamarády. Zatímco chlapci zůstávali pohromadě jako soudržná skupina, dívky se rychle rozdělily do skupin dyád a triád. Chlapci navíc strávili v průměru 74 % času společnou interakcí, zatímco dívky pouze 16 %. Výsledkem bylo, že na skupiny chlapců a dívek působí různé typy sil. Zdálo se, že u chlapců působí dostředivá sociální síla, která je nutí zůstat pohromadě jako skupina. To znamená, že se oproti dívkám udržovala soudržnost skupiny.

V další studii provedené Laddem (1990) byl také zaznamenán rozdíl mezi pohlavími ve velikosti skupin vrstevníků. Během jednoho roku bylo na hřišti systematicky pozorováno 28 dětí ve věku od tří a půl do čtyř a půl let. Bylo zjištěno, že průměrná velikost skupin vrstevníků byla skoro o polovinu vyšší u chlapců než u dívek.

K jinému výsledku ale dospěli výzkumníci Clark a jeho kolegové (1969), kteří systematicky sledovali dvě skupiny dětí ve věku průměrně tři roky a devět měsíců během volné hry. Za použití desetivteřinových intervalů zaznamenávali počet společníků, které děti měly, a toho, zda se věnovaly stejné činnosti. Zjistili, že průměrná velikost skupiny u chlapců byla téměř identická jako u dívek. Nicméně, skupiny obsahovaly děti obou pohlaví a také dvě učitelky, což komplikuje srovnání s jinými studiemi. Jiní výzkumníci jako například Howesová a Phillipsenová (1992) uvádějí, že rozdíly ve velikosti vrstevnických shluků mezi pohlavími se objevují až po čtvrtém roce věku, což by mohlo vysvětlit výsledky této studie, která zahrnovala pouze děti mladší čtyř let.

Baumeister a Sommer (1997) zase přichází s hypotézou, že dívky i chlapci mají stejný zájem o své vztahy s ostatními, avšak dívky se primárně zaměřují na malý počet blízkých vztahů, oproti tomu se chlapci orientují spíše na širší spektrum sociálních vztahů.

Gillespie a jeho kolegové (2015) genderový rozdíl v povaze přátelství shrnuli následovně. Dívčí přátelství jsou vedena "tváří v tvář" se zaměřením na emocionální sebeodhalení, zatímco přátelství chlapců jsou vedena "bok po boku", se zaměřením na aktivity soustředěné na společné zájmy.

3.1. Povahy přátelství u dívek

Přátelství dívek se často vyznačuje vysokou intimitou, sebeodhalením a péčí (Leaper, 1994). Dívky upřednostňují v přátelství kvality jako je důvěra a upřímnost a s přibývajícím věkem také osobní kvality jako intimita, blízkost či věrnost (Rubin, 2004). Dívčí přátelství jsou často dyadická (přátelství ve dvou) a založená na vyšší exkluzivitě než chlapecká a vzájemná reciprocita je důležitá pro potvrzení přátelství (Rubin a kol., 2006). Poznatek o intimitě dívčích přátelství podpořil i Rubin a jeho kolegové (2006) ve své studii, kde tvrdí, že dívky se častěji přátelům, především kamarádkám, svěřují a sebeodhalují a poskytují jim vyšší emocionální podporu. Je proto ironií, že právě kvůli vysoké intimitě se nejlepší přátelství dívek zdají být méně stabilní a křehčí ve srovnání s nejlepším přátelstvím chlapců (Benenson & Christakos, 2003). Dívky navíc v porovnání s chlapci ve vyšší míře manipulují s ostatními vrstevníky přes vztahy s cílem udržení si vyššího sociálního statusu (Owens a kol., 2000) a pečlivěji se rozhodují o tom, koho za kamaráda označí (Benenson & Christakos, 2003).

Podle Roseové (2002) může v interakci blízkých přátelství raně dospívajících dívek existovat specifický jev nazývaný jako *co-rumination* neboli česky „*spolupřežvykování*“ či „*spoludiskutování*“, kdy dívky sdílí a diskutují negativní myšlenky a pocity. Důvěrné sdílení mezi dívkami může být problematické, zejména pokud se objeví konflikty mezi nejlepšími kamarádkami. To může vést k možnému zneužití osobních informací (Benenson & Christakos, 2003), kdy například dívka prozradí tajemství té druhé a tím naruší vzájemnou důvěru (Rubin a kol., 2006). Dívky mnohem více než chlapci rozlišují mezi přáteli a těmi, kdo přátelé nejsou (Berndt, 1982).

Co se týká popisování svých přátel, dívky většinou pro popis své kamarádky zvolí přídavná jména jako „milá, hezká“, oproti tomu chlapci zvolí spíše popis jako „Tonda je dobrý fotbalista“. Na základě toho můžeme vyvodit, že dívky jsou ve svých vztazích mnohem citlivější než chlapci a jejich vztahy budou proto hlubší a oddanější (Benenson, 1990). U dívek a chlapců můžeme také pozorovat rozdílnou povahu neshod, kdy dívky řeší problém spíše prostřednictvím vztahu („Alenka mě ignoruje, když je naštvaná.“), zatímco chlapci se upínají spíše k fyzickým řešením („Tonda do mě strká, když ho něčím naštvu.“) (Crick & Nelson, 2002).

3.2. Povahy přátelství u chlapců

Pro chlapecké skupiny je charakteristická vyšší míra agresivity, dominance a nezávislost (Belle, 1989). Chlapci projevují tendenci být aktivnější na sociálních sítích a preferují hraní týmových her (Belle, 1989). Chlapecké přátelské sítě se v průběhu času více propojují, takže se chlapcovi kamarádi v průběhu času pravděpodobně stanou rovněž vzájemnými přáteli (Parker & Seal, 1996). Co se týká her, chlapci si často volí aktivity soutěžního typu, kdežto dívky upřednostňují kooperativní hry (Mehta & Strough, 2009). Přátelství chlapců často spočívá ve společných fyzických aktivitách, bez nutnosti sdílení osobních informací (Benenson, 1990). Pro chlapce jsou typičtější velké party, často s pomíjivým charakterem (Doubek, 1996), ve kterých se vyskytuje ve vyšší míře agresivita, dominance a nezávislost (Belle, 1989). Jedním z obvyklých vysvětlení tohoto jevu je, že chlapci se věnují činnostem, které vyžadují více vrstevníků, jako například fotbal, který vyžaduje více hráčů (Belle, 1989).

Povaha přátelství chlapců navíc naznačuje, že by klidně většinu svých přátelských vztahů označili jako nejlepší (Fabes a kol., 2003). V tomto případě by se dalo říci, že chlapci vytváří méně intimní přátelství než dívky. Cairns a jeho kolegyně (1985) ve své studii potvrdili, že chlapecké skupiny jsou větší než ty dívčí, ale neprokázali, že by se počet nejlepších přátel mezi pohlavími lišil (Cairns a kol., 1985).

Během studie Baines a Blatchforda (2009), ve které se zabývali sociálními sítěmi dívek a chlapců, bylo ale zjištěno, že chlapecká jádra a skupiny se během roku měnily častěji než dívčí. Zároveň bylo také zjištěno, že počty vzájemných nejlepších přátelství budou stejné jak u dívek, tak chlapců.

Dlouhodobá studie 119 dětí ve věku sedm až osm let, kterou provedli v Anglii Baines a Blatchford (2009), se zabývala strukturálním složením sítí dětí a zkoumala tak jejich vnitřní strukturu vrstevnických skupin. Sociální síť představuje dynamickou spleť sítí vzájemných propojení mezi jedinci, ať už se jedná o úzké přátelské vazby, nebo volnější sdružení jedinců sdílejících společné zájmy a aktivity (Cairns a kol., 1998).

Žáci ve studii byli pozorováni na hřišti a výzkumníci zkoumali stabilitu jak jedinců, tak skupiny jako celku. Chlapecké sociální sítě měly v průměru 6,90 členů a dívčí 3,14 členů, což potvrzuje myšlenku, že chlapci tvoří větší skupiny než dívky. Zjistilo se, že sociální sítě chlapců na hřišti se lišily podle typu aktivity. Záleželo, jestli se jedná o týmové hry, jako je například fotbal a basketbal, či o netýmové hry, jako je například skákání přes švihadlo nebo různé fantazijní hry. Jádra sociálních sítí tvořili přátelé a u chlapců byly spíše reciproční

než u dívek. Navíc i výsledky ze studie Cairnse a jeho kolegů (1998) ukázaly, že jádro dívčích a chlapeckých sítí se skládalo z dětí, které byly nejlepšími přáteli nebo přáteli. To znamená, že nejdůležitějšími členy skupiny byly děti, které se navzájem považovaly za přátele.

Výsledky ze studie Baines a Blatchorda (2009) naznačují, že existují rozdíly mezi chlapci a dívkami v utváření sociálních vztahů. Chlapci mají tendenci vytvářet větší sociální sítě s mnoha vzájemnými vazbami, často zahrnující týmové hry, zatímco dívky vytvářejí menší a více exkluzivní sítě, obvykle tvořené dvojicemi nebo trojicemi zaměřenými na intimní aktivity. Herní sítě chlapců jsou ve srovnání s jejich obecnými sociálními sítěmi menší, zatímco herní sítě dívek jsou větší než jejich obecné sociální sítě. Sociální sítě dívek se častěji skládají z přátel, a ve srovnání s chlapci mají více přátel mimo svou hlavní sociální síť. Naopak sítě chlapců obsahují jak přátele, tak i nepřátele (Baines & Blatchord, 2009).

3.3. Povahy přátelství mezi dívkami a chlapci

Dívčí a chlapecká přátelství se kvalitativně liší. Dívčí přátelství jsou intimnější především v tom smyslu, že přátelé sdílejí informace o podrobnostech svého života a o svých starostech, zatímco chlapci obvykle vědí méně o životě svých přátel a zakládají svá přátelství na společných aktivitách. Rozpad dívčích přátelství je emocionálně intenzivnější než u chlapeckých přátelství (Maccoby, 2000).

Segregace pohlaví v dětství je pozoruhodně konzistentní jev. Dokonce i ve věku pěti až šesti let se děti sdružují převážně s dětmi stejného pohlaví (Maccoby, 1998). Sociální normy nepodporující přátelství mezi dívkami a chlapci na základní škole se běžně hlasitě prosazují prostřednictvím chování, jako je škádlení a posměšky (Gifford-Smith, 1998). Tyto normy jsou tak silné a žádoucí, že přátelství mezi chlapci a dívkami se často skrývají, aby nebyla odhalena (Gifford-Smith, 1998). Vyšší míra pohlavní segregace v raném dětství pak může být patrná například při výběru spoluhráčů kontrolovaném dětmi (Demetriou & Hay, 2004). Už v předškolním věku, si děti často vybírají kamarády stejného pohlaví místo kamarádů jiného pohlaví, i když děti mezi sebou mají patrné individuální rozdíly (Hoffman & Powlisha, 2001).

Mezi hlavní faktory pohlavní segregace patří kompatibilita chování, styly konverzace, determinanty třetích stran a institucionální praktiky (Mehta & Strough, 2009). Kompatibilitou chování může být například preference hraček (dívky tráví více času hrou s panenkami, oproti tomu u chlapců můžeme vidět soustředěnost spíše na vláčky a autíčka).

U stylů konverzace narážíme na rozdíl mezi kooperativní a dominantní domluvou. Za kooperativní styl je například považováno sdílení hraček, společné řešení problémů či povzbuzování a je typický spíše u dívek. Oproti tomu za dominantní styl konverzace bychom mohli považovat přebírání kontroly, rozkazování či překřikování a je typický spíše u chlapců. Determinanty třetích stran pak mohou představovat rodiče, učitelé, ale i vrstevníci. Rodiče například hledají svým dětem kamarády stejného pohlaví. Homosociální norma (předpoklad, že přátelství mezi osobami jiného pohlaví bude něco víc než jen přátelství) rovněž přispívá k segregaci pohlaví. Pod institucionalizovanými praktikami si pak můžeme představit například organizovaný sport či segregaci ve škole v podobě školních týmů (chlapecké fotbalové týmy a dívčí volejbalové týmy) (Mehta & Strough, 2009). Mezipohlavní přátelství může nabízet jedinečnou dynamiku, která se liší od přátelství se stejným pohlavím a potenciálně poskytuje bohatší a emocionálně hlubší zážitky zejména pro chlapce (Zarbatany a kol., 2000).

Z analýzy o segregaci pohlaví především v mladším školním věku vyplývá, že děti staršího školního věku (7. a 8. třída) budou mít více přátel opačného pohlaví než děti mladšího školního věku (2. až 6. třída) (Maccoby, 1998). Zmíněný předpoklad podporují také zjištění McDougalla a Hymela (2007), kteří zaznamenali největší zvýšení počtu přátel opačného pohlaví kolem 8. třídy (starší školní věk).

3.3.1. První romantické vztahy

Connolly a jeho kolegové (2000) poukazují na to, že účast v uzavřené skupině blízkých přátel stejného pohlaví může předpovídat zapojení do širších vrstevnických sítí opačného pohlaví a tím i vznik budoucích romantických vztahů. Můžeme tedy vidět přesun, kdy v mladším školním věku je přátelství s opačným pohlavím spíše doprovázeno posměšky a nejistotou, ve starším školním věku se stává přirozenou součástí interakcí mezi mladými jedinci. Čím různorodější vrstevnická skupina je, tím více příležitostí k sociálním interakcím mezi pohlavími nabízí (Connolly a kol., 2000). Během dospívání mají chlapci a dívky jasné představy o tom, co odlišuje romantické vztahy od vztahů přátelských (Collins, 2003). Zatímco romantické vztahy jsou koncipovány jako vášeň a závazek, přátelství mezi jedinci opačného pohlaví se vyznačují především přátelským spojením a vzájemným porozuměním. Přestože i ti nejmladší jedinci rozlišují mezi romantickými vztahy a přátelstvími, zmiňované rozdíly mezi těmito vztahy se prohlubují s věkem a zkušenostmi s romantickými vztahy (Rubin a kol., 2006).

Ve studii Carvera a jeho kolegů (2003) přibližně 25 % dvanáctiletých dětí tvrdilo, že měly romantický vztah (Carver a kol., 2003). Společně s věkem se zvyšuje i procentualita, kdy 70 % chlapců a 75 % dívek toto tvrdí až v osmnácti letech (Carver a kol., 2003). Průměrná doba trvání vztahu ve věku třinácti let jsou necelé čtyři měsíce (Seiffge-Krenke, 2003). Vztahy chlapců s dívkami bývají považovány za nebezpečné, protože mohou ohrožovat soudržnost chlapecké vrstevnické skupiny. Chlapec se ve vztahu s dívkou více vzdaluje od své chlapecké party.

Oproti tomu vztahy dívek s chlapci neohrožují dívčí skupinu natolik, protože vztahy dívek a mezi dívkou a chlapcem vyžadují podobné hodnoty, jako je například větší intimita a péče (Benenson, 1990). Přátelství navázaná v dospívání mohou v dospělosti sloužit jako cenná příprava pro navazování významných vztahů v pozdějším životě, včetně romantických partnerství (McCormick, 2011).

4. Proměny přátelství s věkem

Dosavadní literatura ukazuje, že to, jak děti vnímají svá přátelství, se proměňuje s věkem. Mladší děti kladou důraz na vlastní zájem směrem k materiálním zdrojům, oproti tomu u starších dětí je kladen důraz spíše na citové vazby (Clark a kol., 1969). Damon (1977), který se opírá o Piagetův (1965) a Kohlbergův (1969) model, popisuje tři samostatná stadia poznání přátelství. V raném dětství je přátelství založeno na hře a potvrzování materiálními činy dobré vůle. Mezi pátým a osmým rokem se objevují představy o vzájemnosti přátelství s důrazem na uspokojování potřeb a přání. Později mezi osmým a desátým rokem života je přátelství založeno více na důvěře a intimitě. Většinou u dětí ve věku patnácti až osmnácti let ustupuje názor, že přátelé jsou povinni poskytovat především zábavu a potěšení, ale měli by poskytovat především pomoc a podporu (Reisman & Shorr, 1978).

4.1. Předškolní děti

Za předškolní věk považujeme věkové rozmezí od tří do šesti až sedmi let věku jedince (Vágnerová, 2012). Primární sociální skupinou předškolních dětí je rodina, ale dochází i k navazování prvních vrstevnických vztahů především v rámci mateřských školek či jiných volnočasových institucí (Vágnerová, 2005). Vágnerová (2005) označuje předškolní období za stěžejní fázi ve vývoji většiny prosociálních vlastností a chování. Pro prosociální chování je důležité nezištně pomáhat druhým, cítit radost z jejich štěstí, být empatický a ohleduplný

a jednat tak, aby to prospělo nejenom nám, ale i ostatním. Z pozorování je zřejmé, že děti mohou projevovat prosociální tendence již v předškolním věku. Zároveň ale, jak ve své studii zmiňují Lenzová a Paulus (2021), malé děti jsou méně štedré, protože mají větší potíže potlačit svou touhu nechat si například hračky pro sebe.

K porozumění přátelství jsou zapotřebí dovednosti, jako je schopnost porozumět druhým osobám, empatie či povědomí o sociálních normách a pravidlech. V průběhu předškolních let se děti pomalu přesouvají od osamělé hry (dítě si hraje samo) přes paralelní hru (dítě si hraje vedle ostatních dětí, ale ne s nimi) ke hře kooperativní, kdy jedinci spolupracují (Rubin a kol., 2006).

Děti předškolního věku téměř vždy uvádějí společnou hru jako základní stavební kámen přátelství (Furman & Bierman, 1983). V předškolním věku je pro dítě kamarád ten, kdo si s ním hraje (Vágnerová, 2005), a taky ten „kdo chce to, co chci já“ (Vágnerová 2005). Pro společnou hru v tomto věku dětem vystačí jen jeden přítel, kterého si dítě vybírá podle svých preferencí, jež většinou zahrnují vzájemnou podobnost především ve věku a pohlaví a také stejné zájmy.

Dalším kritériem pro výběr přítele v tomto věku může být vlastnictví zajímavého předmětu. Tato přátelství bývají velmi krátká (Vagnerová, 2000). Malé děti mohou využívat při výběru kamarádů (skrytou) hierarchii kritérií podobnosti, přičemž nejzákladnější z nich je pohlaví (a s ním spojené preference aktivit a hraček) (Vaughn a kol., 2001).

Přátelství předškoláků bývají velmi situační a proměnlivá. Děti ještě nepovažují za zcela důležité sdílení pocitů, přemýšlí egocentricky a předpokládají apriorní platnost a správnost svého tvrzení. Nedochozí u nich k úplnému uvědomění si „já“ a „ty“. Na druhou stranu ale už jen to, že spolu chtějí být, drží spolu a umí si dohromady hrát, vyžaduje určitou emoční a sociální zralost (Prekopová & Schweizerová, 2008). Navíc již v předškolním věku můžeme u dětí pozorovat altruistické chování, přičemž je velká pravděpodobnost, že dítě předškolního věku spíše pomůže kamarádovi než ostatním (Fabes & Eisenberg, 1998). Předškolní děti tráví mnoho času i pouhým rozhovorem se svými kamarády. Může jít o hádky a souhlasy, ale také o vyjednání rolí nebo pravidel ve hře (Hay a kol., 2004).

Co se týká hádek a konfliktů, ze studie od Bukowského a jeho kolegů (1998) vyplynulo, že děti v mateřské školce se častěji zapojují konfliktů se svými kamarády než s neutrálními spolužáky. Green a jeho tým (1996) ve své studii o přátelství a hádkách mezi předškolními dětmi zmiňuje návaznost hloubky přátelství, věku i pohlaví. Od dvou do tří let jsou hádky způsobeny nárůstem počtu kamarádů; od tří do pěti let nárůstem hloubky přátelství. Poměr hádek a celkový počet přátelství dítěte se s věkem pravidelně snižuje.

V období po čtvrtém roce života se děti dostávají do stádia naplnění, kdy velmi často odmítají přátelství pro již vytvořené: „Ty nejsi můj kamarád. Můj kamarád je Pavel.“ (Rubin, 2004). V tomto stádiu se nacházejí zhruba do devíti let.

4.1.1. Reciprocita v předškolním věku

V průběhu předškolního věku se reciproční chování stává stále strategičtější. Děti se například více dělí, pokud existuje možnost, že jim to druhá osoba oplátí (Lenz & Paulus, 2021).

Oproti Dunnovi (1993) Olsen a jeho kolegové (2012) tvrdí, že jednostranná přátelství jsou v tomto věku běžná a převládající. Přičemž hlavními důvody jsou egocentrismus (zaměření na vlastní perspektivu) nebo náhodné setkání (děti si začnou společně hrát na hřišti).

Ve výzkumu od Quiniové a Hannesyho (2010) bylo 21 z 35 předškoláků (60 %) schopno jmenovat jednoho konkrétního kamaráda jako svého nejlepšího kamaráda, přičemž 10 z 35 předškoláků (29 %) mělo nejlepší přátelství reciproční. K překvapivě vysokému procentu recipročních nejlepších přátelství u předškolních dětí dospěla studie od Dunna (1993), ve které bylo 75 % nominací na nejlepší přátele recipročních. To tvrdí i studie Parkera a Ashera (1993), která potvrzuje že přibližně 75 % až 80 % dětí předškolního věku má alespoň jedno vzájemné nejlepší přátelství.

Navíc, ve výzkumu provedeného Quiniovou a Henessym (2010) se zjistilo, že každé dítě v první třídě na základní škole mělo alespoň jednoho recipročního přítele a 13 % z těchto vztahů vytvořilo přátelství s jedincem opačného pohlaví.

Vaughn (2001) se ve své studii rovněž zabýval reciprocitou přátelství předškolních dětí. Z výsledků jeho studie vyplynulo, že (a) starší předškoláci se častěji účastní recipročních přátelství než mladší předškoláci; (b) předškoláci, kteří se vzájemně nominují jako přátelé, spolu častěji interagují než ty dvojice dětí, kde je zaznamenána pouze jednostranná nominace přátelství.

4.2. Mladší školní věk

Předtím, než se zaměříme na děti ve školním prostředí, je důležité si uvědomit, že nástup do školy je významným mezníkem v životě dítěte, protože znamená přechod ze známého a pečujícího prostředí do nového prostředí, kde bude komunikovat s různorodou skupinou vrstevníků a učit se novým dovednostem (Rubin a kol., 2006).

Za období mladšího školního věku je považováno období mezi šestým až sedmým rokem a trvá do jedenáctého až dvanáctého roku života (Vágnerová, 2012). Kontakt s vrstevníky je považován za nejvýznamnější potřebu školního věku, přičemž právě škola poskytuje prostor, kde mohou děti tuto potřebu uspokojit. Přátelské vztahy s vrstevníky mohou dětem poskytnout prvotní pocit jistoty a bezpečí, a to především pokud děti vyrůstaly v prostředí nepříznivé rodinné situace (Vágnerová, 2012). Děti v období mladšího školního věku potřebují mít pocit, že jsou ostatními přijímané (Sullivan, 1953). Je pro ně důležité mít potvrzené své místo ve vrstevnické skupině a zároveň u nich nabývá na významu pocit sounáležitosti (Rubin a kol., 2006).

Sullivanova teorie vývoje osobnosti (1953) popisuje, že vztahy dětí s vrstevníky v předškolním věku jsou spojené především s hrou a společnými aktivitami. Nicméně v období na začátku mladšího školního věku (přibližně od sedmi do devíti let) se děti začínají více zajímat o svou roli ve vrstevnické skupině (Rubin a kol., 2006).

Vrstevnické skupiny mohou ve školním prostředí vznikat spontánně anebo řízeně, kdy je dítě v rámci třídy přiřazeno například k jedné matematické skupině (rychlíci a pomalíci) (Rubin a kol., 2006). Spontánní i řízené skupiny si vytváří svoje charakteristické postoje a vzorce chování, které je odlišují od skupin druhých a zároveň působí na jednotlivé členy (Rubin a kol., 2006).

Děti mladšího školního věku navazují přátelské vztahy převážně s dětmi stejného pohlaví a obdobné vývojové úrovně (Vágnerová, 2012). V přátelství narůstá loajalita, důvěra a míra sebeodhalení (Matějček, 1986). Děti zároveň začínají mít vyšší nároky na své přátele a při výběru přítele se stávají kritičtější (Epstein, 2007). Děti vnímají svého přítele jako někoho, kdo s nimi sdílí zájmy, aktivně se mu snaží porozumět a odhalují mu svoje pocity a prožitky (Bigelow & LaGaipa, 1980).

Bigelow a LaGaipa (1980) uvádějí, že dětské představy o přátelství prochází třemi hlavními fázemi. Ve fázi odměn a nákladů (7-8 let) je kamarád ten, kdo má podobné zájmy, žije poblíž a má zajímavé hračky. V normativním fázi (10-11 let) se klade důraz na sdílené hodnoty a pravidla, přičemž se od přátel očekává podpora a věrnost. V empatické fázi (11-13 let) jsou kamarádi vnímáni jako ti, kteří aktivně projevují porozumění, sdílejí podobné zájmy a jsou ochotni je navzájem otevřeně sdílet.

4.2.1 Reciprocita v mladším školním věku

Dětské přátelství je důležité pro spokojenost dětí a školní adaptaci, ale jen málo studií zkoumalo více ukazatelů (jako je například reciprocita).

V období mladšího školního věku se mění chápání z egocentrického na vzájemně prospěšné, kdy děti od osmi let vnímají přátelství jako výměnu služeb („Já ti pomůžu, ty zas pomůžeš mně“). Oproti tomu mezi osmým a desátým rokem dětí začíná být přátelství vnímáno jako kooperace a dlouhodobá rovnocennost („Spolupracujeme“) (Youniss, 1980).

Ve studii Dahlmana a jeho kolegů (2007) bylo testováno, jestli děti ve věku tři až osm let projevují reciprocitu. V rámci studie byly prováděny tři jednoduché hry s 242 dětmi, které se rozhodovaly, jestli dají sáček rozinek jinému dítěti, nebo si ho nechají. Potom byly role vyměněny a testovalo se reciproční chování. Výsledky ukázaly, že u dětí ve věku od tří do pěti let nebyl efekt reciprocity průkazný, zatímco u dětí ve věku od šesti do osmi let byl tento efekt vysoce průkazný (Dahlman a kol., 2007). Dalo by se tedy očekávat, že i v přátelství se reciprocita projeví až v pozdějším věku, což podporuje i studie od Antonopoulouvé a jejích kolegů (2022), kde starší děti kladly větší důraz na reciprocitu a sdílené zájmy, zatímco mladší děti vnímaly přátelství spíše jako formu hry. Dívky navíc kladly větší důraz na kvalitu přátelství, zatímco chlapci spíše na kvantitu. Téměř všechny děti navíc uvedly, že jejich nejlepší kamarád je z jejich školy.

Maunder a Monks (2019) pak studovali přátelství a nejlepší přátelství u dětí ve věku sedmi až jedenácti let. Zjistili, že vztahy dětí s vrstevníky pozitivně souvisí s jejich sebehodnocením a že kvalita nejlepšího přátelství měla pozitivní vliv na další reciproční přátelské nominace.

4.3. Starší školní věk

Jako období staršího školního věku je označováno období mezi jedenáctým až dvanáctým rokem věku a trvá přibližně až do patnácti let života jedince (ukončení základní školy) (Vagnerová, 2012). Děti staršího školního věku lze také odborně označit jako adolescenty (Vagnerová, 2005).

Jedná se o období považované za velmi nestabilní jak po fyzické, tak psychické stránce. Především u dívek, ale i u chlapců, často dochází k emočním změnám nálad a větší přecitlivělosti (Vagnerová, 2005). Děti si vytvářejí vlastní pravidla, snaží se osamostatnit a oddělit se tak od dospělých (Vagnerová, 2012). Starší školní věk je období prostoupené neshodami s rodiči, kdy se pak děti více upínají ke svým vrstevníkům (Vagnerová, 2012).

Adolescenti zvětšují okruh svých přátel, jsou samostatnější a méně závislí na rodičích (Lang & Fingerman, 2003). Podle Hartera (2012) se právě kamarádi stávají zásadním faktorem ovlivňujícím vývoj adolescentů. Zásadním rozdílem v přátelských vztazích mezi chlapci a dívkami v období školního věku je nástup puberty, která signalizuje začátek dospívání a přechod do dospělosti (McDoughall & Hymel, 2007).

Navíc s ohledem na skutečnost, že dívky jsou vývojově mírně pokročilejší než chlapci, je v začátečních fázích staršího školního věku vzestup přátelství s opačným pohlavím poněkud markantnější u dívek než u chlapců (Poulin & Pedersen, 2007).

Význam vrstevnických vztahů a zejména vrstevnických skupin prudce roste během přechodu z dětství do dospívání. Přibližně 75 % předškolních dětí je zapojeno do vzájemných přátelských vztahů se svými vrstevníky, což se zvyšuje na 80-90 % v období dospívání, kdy dospívající vstupují do větších vrstevnických skupin při přechodu na střední školu (Hinde a kol., 1985).

Vrstevnická skupina poskytuje dětem oporu, má své hodnoty, normy a ideály a může svým členům sloužit jako základna pro porovnávání zkušeností (Vagnerová, 2000). Při výběru přátel už se děti neorientují na to, jak moc jsou jim druzí fyzicky podobní, ale spíše na to, zda s nimi sdílejí společné složitější psychické vlastnosti, jako je například stejný smysl pro humor, zdvořilost či společenskost (Gest a kol., 2001). Starší školní věk je dále obdobím, kdy se ve vyšší míře rozvíjí také šikana a viktimizace (Espelage a kol., 2000).

Přátelství a viktimizace spolu souvisejí několika způsoby. Přátelství může poskytovat podporu, zvýšenou sebedůvěru, pocit bezpečí a také ochranu před vrstevnickou viktimizací (Hodges a kol., 1999). Viktimizace se však může vyskytovat i mezi přáteli. Povaha viktimizace v rámci přátelství se navíc může lišit v závislosti na pohlaví. Dívky uvádějí v rámci svých přátelství více vztahové viktimizace (např. ignorování ze strany kamarádky, když je rozzlobená), zatímco chlapci uvádějí větší množství fyzické viktimizace (např. strkání ze strany kamaráda, když je rozzlobený). Podle Hodgese a kolegů (1999) může být šikana zmírněna přítomností vzájemných nejlepších přátel. Hodgesův výzkum (1999) ukázal, že viktimizace ze strany vrstevníků předpovídala zhoršení problémů u dětí, které neměly vzájemná nejlepší přátelství, zatímco ty s alespoň jedním blízkým kamarádem byly ovlivněny méně.

4.3.1. Reciprocita ve starším školním věku

Zdá se, že dospívající děti jsou při určování svých přátel náročnější. Okruh jejich přátel se zmenšuje a větší podíl z něj tvoří ti, kteří jsou vzájemnými přáteli (Mehta & Strough, 2009). Tato selektivita pravděpodobně souvisí se změnami v sociálním myšlení během dospívání, které klade větší důraz na vzájemnost a intimitu ve vztazích (Youniss, 1980), a také se zlepšenými sociálními dovednostmi (Selman, 1981), které jim umožňují lépe určit, kdo je má skutečně rád. K tomuto tvrzení se přidává i Bukowski a jeho kolegové (1987), kteří tvrdí, že potřeba reciprocit přátelství se zvyšuje spolu s věkem.

Cairns a jeho kolegyně (1985) v rámci svého výzkumu požádali děti v rané adolescenci, aby vyjmenovaly vrstevníky, se kterými se nejčastěji stýkají s cílem porozumět jejich názorům na členství ve skupinách vrstevníků. Zjistili, že chlapci a dívky mají podobný počet nejlepších přátel a nenalezli žádné rozdíly mezi dívkami a chlapci v tom, kolik stejnopohlavních vrstevníků bylo dětmi označeno za nejlepší kamarády, nebo v tom, jak moc rády děti tráví čas s konkrétními vrstevníky.

Ze studií dále vyplývá, že se spolu s věkem mění i vnímání pohlavní segregace. Když byli žáci z devátých tříd základní školy a prvních ročníků střední školy vyzváni, aby jmenovali své přátele (maximálně 10), průměrně uvedli 6 přátel stejného pohlaví a 2 přátele opačného pohlaví (Poulin & Pedersen, 2007). A i přes rostoucí počet přátelství s jedinci opačného pohlaví během puberty a adolescence zůstávají nejvýznamnějšími přáteli stále jedinci stejného pohlaví (Poulin & Pedersen, 2007). Mehta a Strought (2009) zmiňují, že 72 % adolescentů považuje jako své nejlepší přátele osoby stejného pohlaví.

Linden-Andersenová a její kolegyně (2009) ve své studii uvádí, že adolescenti vnímají podobnost se svými přáteli. Jinými slovy, jedinci, kteří mají vzájemně uznaná reciproční přátelství, mají tendenci považovat své přátele za sobě podobnější, což je důsledkem vyšší kvality těchto přátelských vztahů.

5. Faktory ovlivňující míru reciprocit přátelství

Reciprocita přátelství závisí na mnoha faktorech mezi které patří společné zájmy, sdílené hodnoty či podobné charakterové vlastnosti (Rohrbeck, 2003). Tyto faktory mohou být různě kombinovány a jejich význam se může lišit v závislosti na jedincích a konkrétních přátelských vztazích. Mezi faktory, které se v literatuře dále nejvíce objevovaly patří postavení ve skupině, příslušnost ke skupině, sociometrický status, pomluvy a sebevědomí.

5.1. Postavení ve skupině

Ve školním věku může být reciprocita přátelství ovlivněna postavením dítěte ve vrstevnické skupině. Děti mohou využívat různé strategie, aby získaly nebo si udržely vysoké postavení v kolektivu. Příkladem jedné z nich je prosociální strategie, kdy si jako příklad můžeme uvést spolupráci a vytváření pozitivních spojení (tj. přátelství). Další strategií je agresivní strategie, kdy děti manipulují svými vrstevníky prostřednictvím nátlaku, jako je například obviňování druhých nebo pomluvy s cílem snížit jejich status a zvýšit si ten svůj. Třetí strategií je prosociálně agresivní strategie (Hawley, 2003), která kombinuje prosociální a agresivní strategie dohromady a je považována za neúspěšnější. Děti tak mají schopnost využívat jak podpůrné a kooperativní přístupy, tak i metody zahrnující nátlak nebo nucení ostatních k dosažení svých cílů, jako je například nominace přátelství a s tím spojené výhody. Děti využívající prosociálně agresivní strategii mohou být jmenovány za přátele vyšším množstvím dětí, než samy vyjmenují (Hawley, 2003).

5.2. Příslušnost ke skupině

S přibývajícím věkem se děti aktivně organizují do sociálních skupin. Příslušnost k takové skupině může mít rovněž vliv na vznik přátelství mezi jejími členy. Například Bestová (1983) upozorovala, že ve středním dětství byli chlapci přijímáni vrstevníky podle toho, zda jsou nebo nejsou členy sociální skupiny, kdežto u dívek tento jev pozorovaný téměř nebyl. Chlapecké skupiny tedy kladou větší společenský tlak na výběr přátel mimo partu, protože je žádoucí, aby jejich další přátelské vztahy byly v souladu s normami skupiny (Benenson, 1990).

S výsledkem studie od Bestové (1983) si ale odporuje studie od Eder (1985), která provedla etnografickou studii zaměřenou na dospívající dívky z různých sociálních prostředí na jedné škole. Během studie se výzkumníci připojili k dívkám při různých školních aktivitách a naslouchali jejich rozhovorům. Zjistilo se, že pro dívky bylo velmi důležité být ostatními vrstevníky považované za oblíbené, ačkoli přesná definice "oblíbenosti" nebyla ve studii stanovena. Nicméně se ukázalo, že popularita dívek byla spojována s tím, že byly členkami roztleskávaček, přátelily se s nimi a byly chlapci považovány za atraktivní.

Bestová (1983) dále upozorovala, že velká část chlapců z pozorované třídy vytvářelo exkluzivní partu. Chlapci, kteří nebyli členy této party, byli zcela osamoceni a nenavazovali vztahy ani s žádným z ostatních vyloučených chlapců. S vyloučenými chlapci se přátelily

pouze dívky. Tento fenomén "in-group" („ve skupině“), „out-group" („mimo skupinu“), jak ho Bestová (1983) označila, se podle ní vyskytoval pouze u chlapců.

5.3. Sociometrický status

Dalo by se očekávat, že děti s vyšším sociometrickým statutem budou mít vyšší počet recipročních přátelství. Studie ovšem ukazují, že ne vždy je tomu tak. Sociometrický status je měřítkem toho, jak moc je jedinec oblíbený svými vrstevníky (Maassen a kol., 2005). A zatímco sociometrický status představuje individuální přijetí dítěte v rámci širší vrstevnické skupiny, přátelství jsou dyadické vztahy mezi dvěma dětmi. Děti, které jsou ve větší vrstevnické skupině neoblíbené, odmítané nebo izolované, mohou mít přesto kamarády, zatímco některé vysoce přijímané a všeobecně oblíbené děti mají jen málo vzájemných přátelství nebo nemají žádná (Ladd a kol., 1997). Nedávná studie žáků druhých a třetích tříd zjistila, že 39 % dětí odmítaných skupinou vrstevníků mělo ve skupině alespoň jednoho vzájemného kamaráda a 31 % oblíbených dětí nikoli (Gest a kol., 2001). Kamarádi navíc mohou sloužit jako tlumič potenciálních neblahých účinků procesů na úrovni skupiny, jako je odmítnutí nebo již zmiňovaná viktimizace (Hodges a kol., 1999). Výzkum Parkhursta a Hopmeyera (1998) ukázal, že sociometricky identifikované oblíbené děti nejsou obecně vnímány svými vrstevníky jako oblíbené a opačně.

5.4. Pomluvy

Obavy dětí ohledně přijetí ve vrstevnické skupině prudce rostou během středního dětství, a v této fázi se zvyšuje význam a frekvence pomluv. Pomluvy v tomto období potvrzují příslušnost dětí k důležitým sociálním skupinám stejného pohlaví a odhalují základní postoje, přesvědčení a chování nezbytné pro začlenění do těchto skupin nebo naopak jejich vyloučení. Levine a Hogg (2010) ve své práci zkoumali vliv pomluv na sociální vztahy a zjistili, že pomluvy mohou vést k sociálnímu vyloučení a narušení recipročních vztahů. Tento jev nastává, protože pomluvy snižují důvěru a zvyšují podezřívavost mezi členy sociálních skupin.

Pomluvy mají klíčovou roli při podpoře přátelských vztahů a šíření sociální pověsti dětí ve středním dětství. Pomluvy tak hrají roli při vytváření recipročních přátelských vztahů. Některé děti však považují pomluvy o někom, kdo není přítomný, za nevhodné a jsou skeptičtí z jejich pravdivosti (nepravdivé informace ze žárlivosti) (Kuttler a kol., 2002).

5.5. Sebevědomí

Děti, které obdržely vyšší počet nominací kamaráda, nejlepšího kamaráda a recipročních nominací, uváděly vyšší úroveň sebehodnocení. Je možné, že děti s vyšším sebevědomím jsou atraktivnějšími přáteli, a proto dostávají více pozitivních nominací od vrstevníků (Anthony a kol., 2007). Je ale také pravděpodobné, že děti, které mají dobré vztahy se svými vrstevníky, rozvíjejí své pocity a hodnoty částečně na základě těchto pozitivních vztahů (Maunder & Monks, 2019). Kromě toho mohou být děti s nižším sebevědomím těmi, které mají méně kvalitní nejlepší přátelství a méně recipročních přátel; děti s nižším sebevědomím mohou s větší pravděpodobností očekávat horší zacházení ze strany ostatních, například viktimizaci (Hodges a kol., 1999), a mohou tak být více ohroženy horšími vrstevnickými vztahy (Maunder & Monks, 2019).

Sebevědomí má vliv i na míru reciprocity v mladším a starším školním věku. Děti s nízkým sebevědomím mohou jmenovat méně přátel, než mají, protože očekávají odmítnutí (Anthony a kol., 2007). Naopak sebevědomé děti můžou vyjmenovat přátel hodně a jejich přátelství mohou zůstat neopětovaná. To znamená, že pokud někdo označí více lidí za své nejlepší přátele, je pravděpodobnější, že tato přátelství budou vzájemná. Jednoduše řečeno, čím více přátel člověk nominuje, tím vyšší je pravděpodobnost, že budou mít vzájemné přátelství. Zároveň se ale zvyšuje i procento přátelství nerecipročních. O přímé souvislosti mezi recipročními nominacemi a sebevědomím však víme zatím jen pouze málo (Anthony a kol., 2007).

III. Empirická část

6. Cíl výzkumu a formulování hypotéz

Cílem této bakalářské práce je popsat reciprocitu přátelských vztahů dětí tří věkových kategorií (předškolní, mladší školní a starší školní věk). Práce se rovněž zabývá identifikací rozdílů v reciprocitě přátelství dívek a chlapců. V neposlední řadě je cílem práce také zanalyzovat vývoj přátelství mezi dívkami a chlapci. Výzkumné otázky byly tedy zaměřeny na to, jak se reciprocita přátelství mění s věkem a jaké jsou rozdíly mezi dívkami a chlapci.

Přátelské vztahy jsou pro děti v průběhu dospívání velmi důležitou složkou sociálně emočního vývoje dětí a podílí se na utváření jejich osobnosti (Sullivan, 1953). Poznání vzorců reciprocity přátelských vztahů dětí může usnadnit chápání vzorců a povahy dětských přátelství. Významným přínosem práce je, že se zabývá reciprocitou přátelství dětí od předškolního věku až po adolescenci, jelikož dosavadní literatura se zabývá většinou jen jednou věkovou kategorií. Navíc, studií věnujících se reciprocitě dětských přátelství není mnoho a často přinášejí odlišné výsledky (viz Tabulka I). Cílem tohoto výzkumu je analyzovat recipročních a nerecipročních vztahy v rámci třídního kolektivu spolu se zaměřením na průřez různými věkovými kategoriemi dívek a chlapců.

Tabulka I

Přehled studií, které se zabývaly reciprocitou přátelství a dospěly k rozdílným výsledkům.

TVRZENÍ	PROTI TVRZENÍ
1) Dívky mají více recipročních přátelství než chlapci (Vaquero & Kao, 2008).	1) Počet recipročních nejlepších přátelství dívek a chlapců se významně neliší (Baines & Blarchord, 2009).
2) Přátelské skupiny chlapců jsou větší než skupiny dívek (Ladd, 1990).	2) Skupiny chlapců a dívek jsou téměř identické (Clark a kol., 1969).
3) Reciprocita přátelství má tendenci se zvyšovat s věkem (Bukowski & Hoza, 1996).	3) S věkem se zvyšuje pouze stabilita, nikoli reciprocita přátelství (Gershman & Hayes, 1983).

TVRZENÍ	PROTI TVRZENÍ
4) Až 75% nejlepších přátelských nominací předškolních dětí je recipročních (Dunn, 1993).	4) Neopětovaná přátelství jsou v předškolním věku běžná a převládající (Olsen a kol., 2012).

Tabulka I zobrazuje přehled studií, které se zabývaly reciprocitou přátelství a dospěly k rozdílným výsledkům. Studie, které si odporují, stojí vždy naproti sobě. První dvě se týkají rozdílu pohlaví, třetí a čtvrtá studie se týká věku.

Na základě nastudované literatury o rozdílné povaze přátelství dívek a chlapců o proměnách ve vzorcích chápání přátelství s přibývajícím věkem dětí si pro svůj výzkum stanovují následující hypotézy:

- **H1 – Dívky mají více vzájemných přátelství než chlapci**
- **H2 – Reciprocita přátelství se zvyšuje s věkem**
- **H3 – S věkem se proměňuje počet přátelských vztahů mezi dívkami a chlapci**

7. Metodologie

Výzkum reciprocity přátelství u dětí byl proveden kvantitativní metodou. Pro rozhovor s dětmi byly použity polostrukturované dotazníky, což umožnilo získat standardizovaná data s určitým stupněm flexibility. Následně byla data vyhodnocena, aby identifikovaly vzorce a významné rozdíly v reciprocitě přátelství s věkem a u dívek a chlapců.

7.1. Data

Do výzkumu byly zapojeny mateřské a základní školy v Praze a okolí. Pro tuto práci byla zpracována data z 15 tříd (4 předškolní, 6 mladších školních, 5 starších školních). Jedna třída (9.B) byla nakonec vyřazena z důvodu nereprezentativního vzorku, kdy se v této třídě výzkumu zúčastnila pouze jedna dívka. Celkem byla použita data od 270 dotazovaných dětí, přičemž v každé třídě bylo vždy alespoň 14 a maximálně 27 dětí. Výzkumu se zúčastnily ty děti, které se výzkumu účastnit chtěly a které měly podepsané informované souhlasy od svých zákonných zástupců. Přehled počtu zúčastněných a nezúčastněných dětí

v jednotlivých třídách a poměr pohlaví v jednotlivých třídách je zobrazen v Tabulce II.

Vstupním kritériem bylo tedy zejména to, aby dítě mělo zájem se výzkumu účastnit, bylo ve škole přítomno a zároveň získalo informovaný souhlas od svých zákonných zástupců, který byl předaslán předem. Rodiče, kteří s výzkumem nesouhlasily buď informovaný souhlas nepodepsaly nebo jejich děti vůbec do školy nedorazily. Informovaný souhlas se tak stává zároveň i vylučovacím kritériem. Kromě informovaných souhlasů bylo také nutné, aby celý výzkum probíhal podle žádoucího etického kodexu.

Tabulka II

Počet zúčastněných a nezúčastněných dětí a poměr chlapců a dívek v jednotlivých třídách ve třech věkových kategoriích.

Věková kategorie	Třída	Zúčastněné/(nezúčastněné děti)	Chlapci/Dívky
Předškolní děti (n=73)	Žirafky	19 (8)	8/11
	Klokani	24 (3)	10/14
	Slůňata	14 (13)	9/5
	Lvi	16 (11)	9/7
Mladší školní věk(n=119)	2.B	20 (0)	12/8
	4.A	21 (5)	9/12
	4.B	24 (1)	10/14
	5.C	20 (3)	10/10
	6.A	17 (4)	10/7
	6.B	17 (6)	8/9
	Starší školní věk (n=78)	7.A	21 (7)
7.B	27 (0)	9/18	
8.A	16 (4)	8/8	
8.B	14 (9)	7/7	

Jak vyplývá z Tabulky II, celkem byla použita data od 270 dotazovaných dětí.

7.2. Metody sběru dat

Měřítkem reciprocity přátelství byly opěťované přátelské nominace žáků v rámci třídy. Data o přátelství ve třídě byla sbírána prostřednictvím strukturovaných rozhovorů s dětmi. Strukturovaný rozhovor se zpětně navíc ukázal jako vhodná strategie, jelikož děti v mateřské škole ještě číst a psát neumí a zároveň zde byl prostor pro případné doptání a upřesnění výpovědí. Výzkum proběhl po domluvě s řediteli škol v době vyučovacích hodin. Děti byly předem seznámeny s průběhem rozhovoru. Celkem kladlo otázky dětem pět dobře proškolených výzkumníků v podobě studentů a profesorek z Karlovy Univerzity Fakulty humanitních studií. Před samotnými rozhovory dostalo každé zúčastněné dítě písmeno z důvodu anonymity při zpracování dat. Samotné výpovědi pak byly zaznamenávány buďto jménem nominovaného kamaráda, nebo písmenem, které mu bylo přiřazeno.

Rozhovory byly vedeny vždy v soukromí mimo třídu, aby se děti vzájemně neslyšely (například na školní chodbě). Jednalo se vždy o krátký strukturovaný rozhovor, kdy časový limit nebyl určen, většinou se však pohyboval v rozmezí 5-10 minut. Jednotlivé děti byly vždy výzkumníkem požádány, aby vyjmenovaly své přátele ze třídy, přičemž počet dětí, které mohly vyjmenovat nebyl limitován. Poté se výzkumník dítěte zeptal, zda některý z jím vyjmenovaných kamarádů je nejlepší kamarád. V tomto případě mohly děti zvolit maximálně dva nejlepší kamarády. Výzkumníci se navíc doptávali například na délku přátelství, kde se seznámily či na jejich internetovou komunikaci. Tyto informace nebyly v rámci této práce využity. Na celý rozhovor měl výzkumník předem vytvořený seznam otázek, které postupně dětem kladl. Výpovědi nebyly jinak dále ověřovány (například pozorováním).

Jelikož naším hlavním úkolem bylo vyzpovídat co nejvíce dětí a zároveň dodržet náležitou standardizaci, jedná se o kvantitativní výzkum. Standardizace zahrnuje zajištění, že měření každého účastníka probíhalo za rovnocenných podmínek, což znamená, že nikdo nebyl zvýhodněn ani znevýhodněn, a že všechny děti byly dotazovány stejným způsobem (Novotná a kol., 2020). Každý rozhovor byl vždy veden jedním výzkumníkem pouze s jedním dítětem. Děti braly rozhovor jako formu zábavy a chtěly se zapojovat (dokonce se hlásily kdo půjde jako další).

8. Zpracování dat a datová analýza

Třídy, které se do výzkumu zapojily, byly podle věku rozřazeny do tří věkových kategorií (předškolní, mladší školní a starší školní věk; viz Tabulka II.). Data z rozhovorů o přátelství v každé třídě byla přenesena do asymetrických sociomatic pomoci následujícího kódování: Z = bez nominace, P = přátelé, N = nejlepší přítel.

Obrázek 1

Názorná ukázka části sociomatice zachycující odchozí (vodorovné) a příchozí (svislé) přátelské nominace.

	A	B	C	D	E	F
A	-	N	N	P	Z	P
B	P	-	P	P	Z	Z
C	N	N	-	Z	P	P
D	Z	P	Z	-	N	P
E	Z	Z	P	Z	-	P
F	P	Z	N	Z	P	-

Jak je vidět na z Obrázku 1, dítě A nominovalo dítě B jako nejlepšího kamaráda (N) a dítě B označilo dítě A jako kamaráda (P). To znamená, že dítě A bylo příjemcem pouze přátelství od dítěte B a zároveň dítě B bylo příjemce nejlepšího přátelství od dítěte A.

Vztah mezi každými dvěma dětmi ve třídě byl následně překódován kombinací kódu příchozí a odchozí nominace (viz Obrázek 2).

Obrázek 2

Zobrazení již vytvořeného kódu nominujících a nominovaných.

A	A	-	-	-
A	B	N	P	NP
A	C	N	N	NN
A	D	Z	P	ZP
A	E	Z	Z	ZZ
A	F	P	P	PP

Pokud došlo ke shodě nejlepších přátel na obou stranách, byl tento vztah označen jako NN, v případě opětovaného přátelství PP, v případě přátelství na jedné straně a nejlepší

přátelství na druhé NP nebo NP (podle příjemce a nominujícího). Pokud se děti vzájemně vůbec nezmiňovaly, byl tento vztah označen písmeny ZZ.

Pro každý vztah pak bylo spočítáno procento jeho výskytu v rámci konkrétní třídy a rovněž i v rámci jednotlivých pohlaví. Vycházeli jsme z počtu celkových možných odpovědí dětí, kdy pokud bylo ve třídě 27 dětí (jako tomu bylo v případě třídy 7.B) celkový počet možných odpovědí dětí byl 702 (27 dětí krát 26 výpovědí). Ve třídě 7.B bylo 9 chlapců a 18 dívek, to znamená, že v rámci dívčího pohlaví (vztah dívka – dívka) byl počet možných odpovědí 306, v rámci chlapeckého pohlaví (vztah chlapec – chlapec) 72 a v kombinaci dvou pohlaví (dívka – chlapec, chlapec – dívka) 324. V případě, kdy by nás například zajímaly vztahy dívek s ostatními dívkami i chlapci, bylo potřeba sečíst celkový počet vztahů v rámci dívčího pohlaví a v kombinaci obou pohlaví ($305 + 325 = 630$).

Při zjištění, kolik procent z celkového množství vztahů ve třídě tvoří opětovaná nejlepší přátelství, jsem postupovala následovně. Kód NN se ve třídě 7.B objevil celkem 4 (tzn. celkem u dvou dvojic dětí). Pokud celkový počet možných vztahů dětí v rámci 7.B je 702 (100 %) tak opětovaná nejlepší přátelství tvoří 0,56 % z celkového počtu možných vztahů. Obdobně jsme pak postupovali i při zkoumání vztahů v rámci jednotlivých pohlaví. Ukázka počtu jednotlivých typů vztahů pro celou třídu 7.B a pro dívky z této třídy je zobrazena v Tabulce III.

Tabulka III

Znárodnění počtu jednotlivých případů přátelských vztahů v případě 7.B.

Kód	Celkem	Chlapci	Dívky	Dívka ano/Chlapec ano	Dívka Ano/Chlapec ne	Chlapec ano/Dívka ne
NN	4(/2)	0(/2)	2(/2)	2(/2)	-	-
NP/PN	22(/2)	2(/2)	14(/2)	-	4	2
PP	64(/2)	8(/2)	40(/2)	16(/2)	-	-
PZ/ZP	104(/2)	18(/2)	54(/2)	-	-	-
ZN/NZ	4(/2)	2(/2)	2(/2)	-	12	20
ZZ	504(/2)	42(/2)	194(/2)	268	-	-
Celkem	702	72	306	324	-	-

Tabulka IV pak znázorňuje procentuální zastoupení vztahů v jednotlivých třídách. Tabulka V zobrazuje procentuální zastoupení vztahů v jednotlivých třídách u dívek a Tabulka VI procentuální zastoupení vztahů u chlapců. Tabulka VII pak zobrazuje procentuální zastoupení vztahů mezi dívkami a chlapci v jednotlivých třídách.

Tabulka IV

Znázornění procentuálního zastoupení vztahů v jednotlivých třídách.

Třída	NN	NPPP	Suma	N	Poměr pohlaví (M/F)
Žirafky	1,75%%	7,60%	9,35%	19	8/11
Klokani	0,72%	3,98%	4,70%	24	10/14
Slůňata	1,09%	9,89%%	10,98%	14	9/5
Lvi	1,66%	2,50%	4,16%	16	9/7
2B	1,05%	11,05%	12,1%	20	12/8
4A	1,90%	6,66%	8,56%	21	9/12
4B	1,08%	6,88%	7,96%	24	10/14
5C	0,56%	12,25%	12,81%	20	10/10
6A	2,94%	22,05%	24,99%	17	10/7
6B	2,20%	14,70%	16,90%	17	8/9
7A	0,47%	11,90%	12,37%	21	14/7
7B	0,56%	12,25%	12,81	27	9/18
8A	3,33%	23,33%	26,66%	16	8/8
8B	3,29%	8,79%	12,08%	14	7/7

NN = nejlepší přátelství; NPPP = součet opětovaných přátelských nominací a kombinací nominací na nejlepšího přítele a přítele (PP + PN/NP); suma = součet opětovaných nejlepších přátelských nominací, opětovaných přátelských nominací a kombinací nominací na nejlepší přátelství a přátelství (NN + NP/PN + PP), N = počet dětí ve třídě; M/F = chlapci/dívky

Tabulka V

Znázornění procentuálního zastoupení vztahů dívek s ostatními dívkami v jednotlivých třídách.

Dívky	NN	NPPP	Suma	N
Žirafky	3,63%	20,00%	26,63%	11
Klokani	0,00%	7,69%	7,69%	14
Slůňata	0,00%	20,00%	20,00%	5
Lvi	4,76%	0,00%	4,76%	7
2B	7,14%	28,57%	35,71%	8
4A	6,06%	13,63%	19,69%	12
4B	2,19%	15,38%	17,57%	14
5C	6,66%	31,11%	37,77%	10
6A	9,52%	28,57%	38,09%	7
6B	5,55%	25,00%	30,55%	9
7A	4,76%	28,57%	33,33%	7
7B	0,65%	17,64%	18,20%	18
8A	7,14%	39,28%	46,42%	8
8B	4,76%	28,57%	33,33%	7

NN = nejlepší přátelství; NPPP = součet opětovaných přátelských nominací a kombinací nominací na nejlepšího přítele a přítele (PP + PN/NP); suma = součet opětovaných nejlepších přátelských nominací, opětovaných přátelských nominací a kombinací nominací na nejlepší přátelství a přátelství (NN + NP/PN + PP), N = počet dětí ve třídě; M/F = chlapci/dívky

Tabulka VI

Znázornění procentuálního zastoupení vztahů pouze chlapců s ostatními chlapci v jednotlivých třídách.

Chlapci	NN	NPPP	Suma	N
Žirafky	3,57%	0,00%	3,57%	8
Klokani	2,22%	4,44%	6,66%	10
Slůňata	2,77%	13,88%	16,65%	9
Lvi	2,77%	2,77%	5,54%	9

Chlapci	NN	NPPP	Suma	N
2B	0%	18,18%	18,18%	12
4A	0%	13,88%	13,88%	9
4B	2,22%	11,11%	13,33%	10
5C	4,44%	44,44%	8,88%	10
6A	4,44%	35,55%	39,99%	10
6B	3,57%	39,28%	42,85%	8
7A	0%	13,18%	13,18%	14
7B	0,00%	13,88%	13,88%	9
8A	7,14%	42,85%	49,99%	8
8B	4,00%	24,00%	28,00%	7

NN = nejlepší přátelství; NPPP = součet opětovaných přátelských nominací a kombinací nominace na nejlepšího přítele a přítele (PP + PN/NP); suma = součet opětovaných nejlepších přátelských nominací, opětovaných přátelských nominací a kombinace nominací na nejlepší přátelství a přátelství (NN + NP/PN + PP), N = počet dětí ve třídě; M/F = chlapci/dívky

Tabulka VII

Znázornění procentuálního zastoupení recipročního přátelství mezi dívkami a chlapci v jednotlivých třídách.

Třída	NN	NPPP	Suma	N	Poměr pohlaví (M/F)
Žirafky	0,00%	2,27%	2,27%	19	8/11
Klokani	0,72%	1,42%	2,14%	24	10/14
Slůňata	0,00%	4,44%	4,44%	14	9/5
Lvi	0,00%	0,31%	0,31%	16	9/7
2B	0,00%	1,04%	1,04%	20	12/8
4A	0,00%	0,00%	0,00%	21	9/12
4B	0,00%	0,00%	0,00%	24	10/14
5C	0,00%	1,00%	1,00%	20	10/10
6A	0,00%	11,42%	11,42%	17	10/7

Třída	NN	NPPP	Suma	N	Poměr pohlaví (M/F)
6B	0,00%	0,00%	0,00%	17	8/9
7A	0,00%	7,14%	7,14%	21	14/7
7B	0,61%	6,79%	7,40%	27	9/18
8A	0,00%	7,81%	7,81%	16	8/8
8B	2,22%	2,22%	4,44%	14	7/7

NN = nejlepší přátelství; NPPP = součet opětovaných přátelských nominací a kombinací nominace na nejlepšího přítele a přítele (PP + PN/NP); suma = součet opětovaných nejlepších přátelských nominací, opětovaných přátelských nominací a kombinace nominací na nejlepší přátelství a přátelství (NN + NP/PN + PP), N = počet dětí ve třídě; M/F = chlapani/dívky

9. Analytické zpracování

Hypotéza H1, zda dívky mají více recipročních přátelství s ostatními dívkami, než chlapani s chlapani byla testovaná prostřednictvím párového t-testu. Opět jsem také testovala, zda se dívky a chlapani liší v míře opětovanosti nejlepších přátelství a v míře neopětovanosti vztahů. Kompletní analýza byla provedena v programu RStudio (Verzani, 2011).

Hypotéza H2, zda míra reciprocit přátelství narůstá s věkem dětí, byla testována za využití metody analýzy rozptylu (ANOVA). Suma procent opětovaných přátelských vztahů (NN + PP+ NP/PN) pro každou třídu byla nastavena jako vysvětlovaná proměnná, věková kategorie jako vysvětlující proměnná. Počet dětí ve třídě a poměr pohlaví ve třídě byly přidány jako kontrolní proměnné. Dále bylo testováno, zda i míra reciprocit nejlepších přátelství narůstá s věkem. V tomto případě bylo jako vysvětlovaná proměnná nastaveno procento opětovaných nejlepších přátelství (NN) pro každou třídu. A také, zda se s věkem proměňuje míra neopětovanosti přátelství (PZ/ZP + NZ/ZN), kdy bylo jako vysvětlovaná proměnná nastaveno procento neopětovaných vztahů.

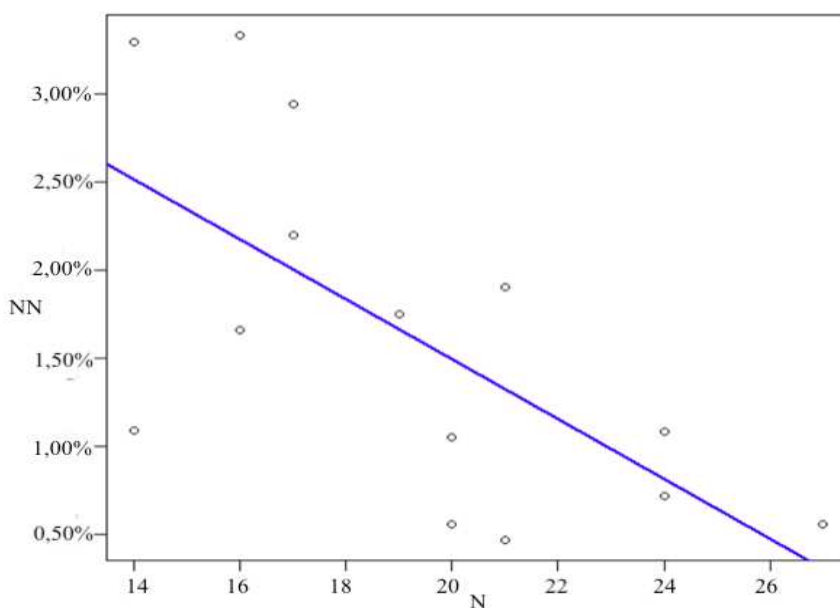
Hypotézu H3 , zda počet přátelství mezi dívkami a chlapani v jednotlivých třídách narůstá s věkem dětí, jsme opět testovali prostřednictvím ANOVY. Suma procent opětovaných přátelských vztahů (NN + PP + NP/PN) a mezi dívkami a chlapani pro každou třídu byla nastavena jako vysvětlovaná proměnná, věková kategorie jako vysvětlující proměnná. Počet dětí a poměr pohlaví ve třídě byly přidány jako kontrolní proměnné.

10. Výsledky

Nebyl nalezen žádný vztah mezi mírou opěťovanosti přátelství a věkem dětí ($F = 2,635$; $df (2,11)$; $P = 0,126$), počtem dětí ve třídě ($F = 3,123$; ($df 1,10$); $p = 0,111$), a poměrem pohlaví ($F = 0,009$; ($df 1,9$); $p = 0,926$). V druhém testu nebyl nalezen žádný vztah mezi mírou neopěťovanosti vztahu a věkem dětí ($F = 0,922$; ($df 2,11$); $p = 0,32$), počtem dětí ve třídě ($F = 0,492$; ($df 1,10$); $p = 0,501$) a poměrem pohlaví ($F = 0,27$; ($df 1,9$); $p = 0,615$). Co se týká opěťovanosti nejlepších přátelství, tak ačkoliv jsem nenašla žádnou souvislost s věkem ($F = 1,087$; ($df 2,11$); $p = 0,378$), zjistila jsem, že míra opěťovanosti nejlepších přátelství klesá s počtem dětí ve třídě ($F = 19,094$; ($df 1,10$); $p = 0,002$) a rovněž s vychýlením poměru pohlaví ve prospěch chlapců ($F = 8,498$; ($df 1,9$); $p = 0,2$).

Obrázek 3

Znázornění procentuálního zastoupení nejlepších recipročních přátelství v jednotlivých třídách v závislosti na počtu dětí ve třídě.

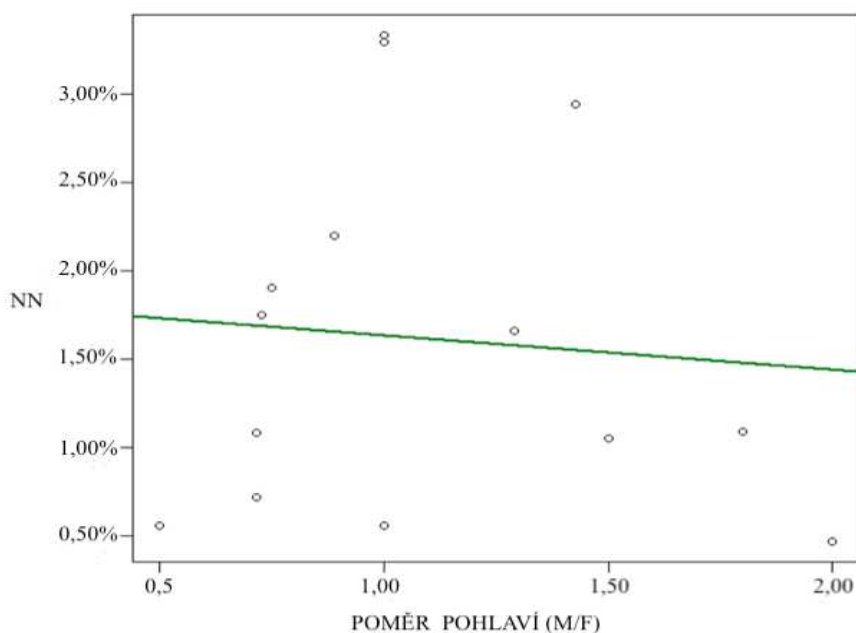
NN = nejlepší přátelství, N = počet dětí ve třídě,

○ = jednotlivé třídy

Na ose X je znázorněn počet dětí ve jednotlivých třídách, na Y je zobrazeno procentuální zastoupení recipročních nejlepších přátelství. Tečky, které jsou na obrázku zaneseny, znázorňují jednotlivé třídy.

Obrázek 4

Znázornění počtu nejlepších recipročních přátelství v závislosti na poměru dívek a chlapců v jednotlivých třídách.

NN = nejlepší přátelství, M/F = chlapci/dívky

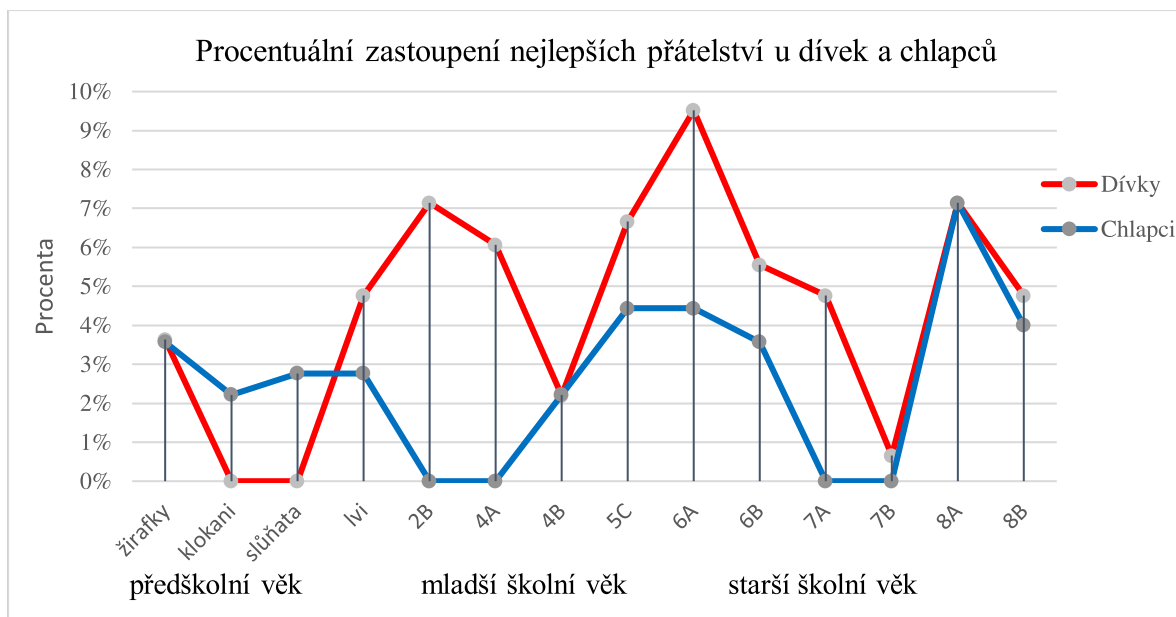
○ = jednotlivé třídy

Na obrázku 4 je graficky znázorněna souvislost mezi recipročním nejlepším přátelstvím a poměrem dívek a chlapců ve třídě. Z obrázku vyplývá, že nejlepší reciproční přátelství se zvyšuje pokud je ve třídě více děvčat než chlapců, což potvrzuje tvrzení, že dívky spíše tvoří reciproční nejlepší přátelství než chlapci.

Výsledky t-testů pak ukázaly, že se dívky a chlapci neliší v míře opěťovanosti přátelských vztahů ($nn+pp+np/pn$; $t = 1,384$; (df 13); $p = 0,19$), ale že dívky mají více opěťovaných nejlepších přátelství než chlapci ($t = 2,303$; (df 13); $p = 0,038$). Dále byl zjištěn trend, že dívky mají více neopěťovaných přátelských vztahů než chlapci ($t = 1,977$; (df 13); $p = 0,07$) (viz Obrázek 6).

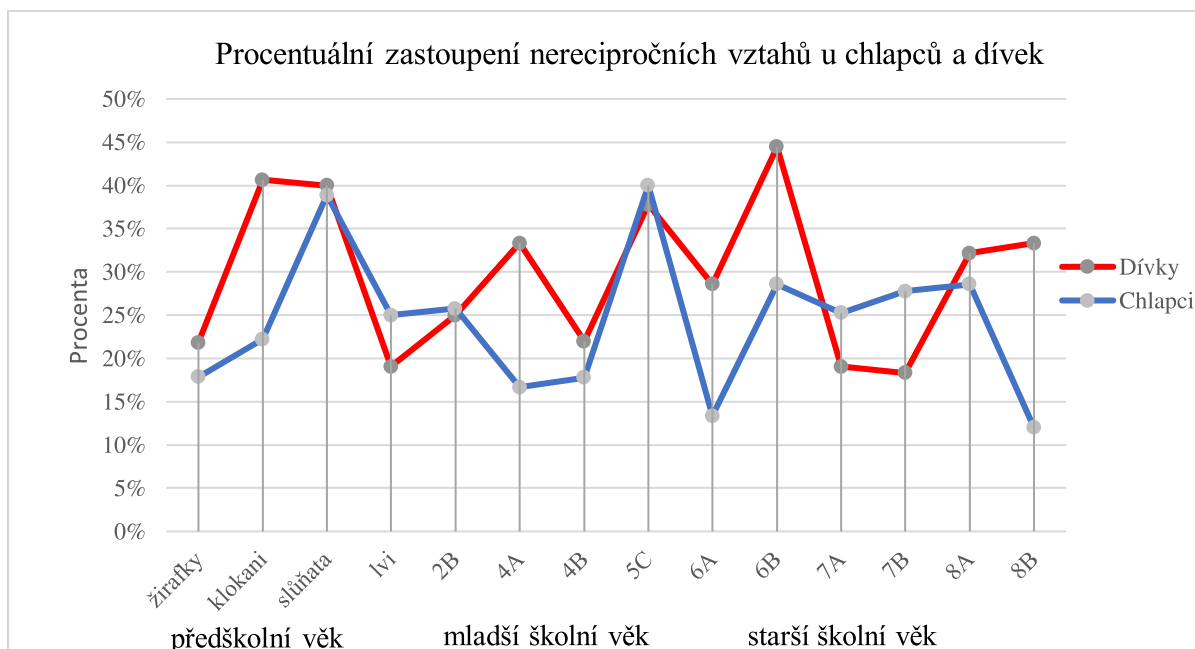
Obrázek 5

Grafické znázornění počtu nejlepších recipročních přátelství u dívek a chlapců v jednotlivých třídách.

Obrázek 6

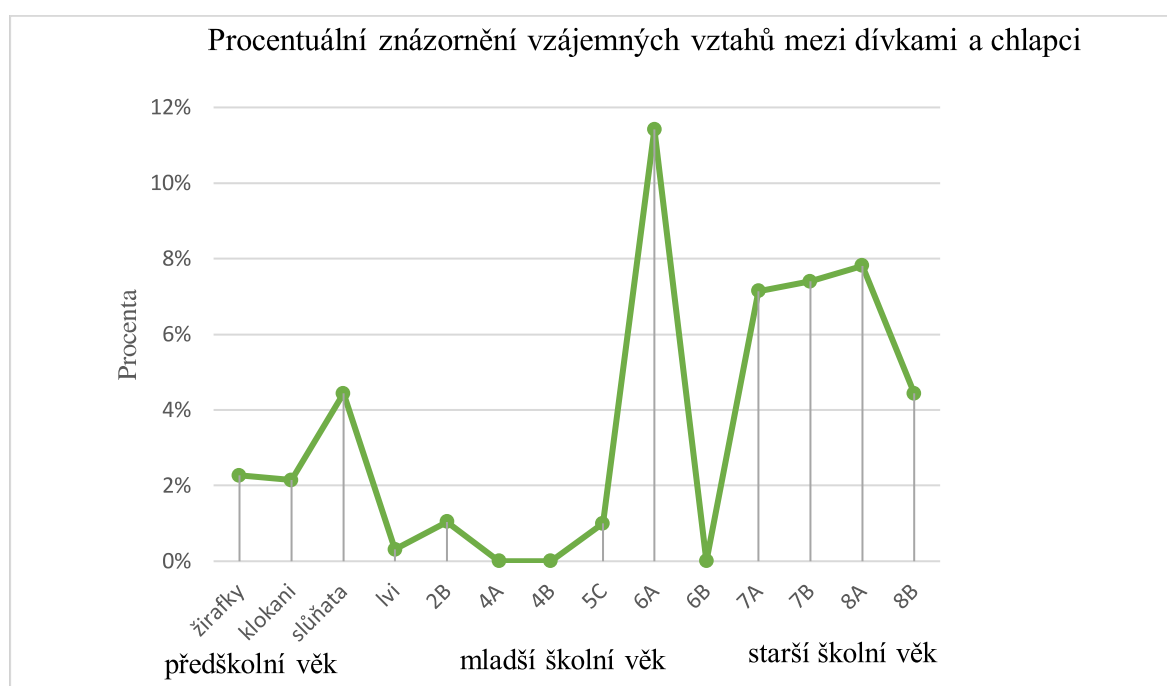
Grafické znázornění nerekipročních přátelských vztahů u chlapců a dívek v jednotlivých třídách.

Dále nebyl nalezen žádný vztah mezi počtem přátelství mezi dívkami a chlapci a věkovou kategorií dětí ($F = 2,442$; $df = (2,11)$; $p = 0,1421$), počtem dětí ve třídě ($F = 0,2412$; $df = 1,10$; $p = 0,6351$), a poměrem pohlaví ($F = 1,003$; $df = 1,9$; $p = 0,3427$). Procento vzájemných vztahů mezi dívkami a chlapci v jednotlivých třídách je zobrazeno na Obrázku 7.

Obrázek 7

Procentuální zastoupení vzájemných vztahů mezi dívkami a chlapci v jednotlivých třídách.

V grafu na Obrázku 7 je na ose Y znázorněno v součtu procento recipročních přátelství, nejlepších přátelství a kombinace nejlepších přátelství a přátelství mezi dívkami a chlapci (NN + NP + PN + PP). Na ose X jsou pak vyneseny jednotlivé třídy rozdělené do tří věkových kategorií (předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk).

Ačkoliv mi to analýzy nepotvrdila, grafy naznačují, že nejvíce přátel opačného pohlaví mají děti v období staršího školního věku, nejméně přátel opačného pohlaví pak mají děti v období mladšího školního věku.

10.1. Limity práce

Jako největší limit práce považuji jednak nekompletní vzorek (ve třídě vždy nějaké děti chyběly), a zároveň také samotné výpovědi dětí. Bylo velmi důležité, aby děti správně pochopily otázky, které výzkumník kladl, a jmenovaly opravdu své přátele a ne pouze jen děti, na které si zrovna vzpomněly. Byl tedy kladen důraz na to, aby proškolený výzkumník kladl otázky jasně a zřetelně. Navíc, jelikož byl výzkum prováděn pouze jednorázově, nebyla možnost děti znovu vyzpovídat. Toto riziko se snažíme eliminovat velkým počtem dotazovaných dětí. Určitý vliv mohlo mít i období, kdy byl výzkum prováděn, jelikož některé výsledky byly sbírány na konci října a děti se ještě nemusely tolik znát a zároveň do třídy mohly přijít děti nové.

10.2. Budoucí výzkum

Jak mnohá literatura naznačuje, reciprocitu přátelství ovlivňuje mnoho faktorů. Kromě faktorů, které jsem v teoretické části zmínila, je to také socioekonomický status nebo rasová příslušnost. Další následný výzkum by tedy mohl směřovat právě k těmto dvěma oblastem. S ohledem na současné procesy globalizace, válečné konflikty a různé životní podmínky stále častěji dochází k prolínání ras a etnických skupin. Tento jev se odráží i ve školním prostředí, kde se častěji studenti setkávají s žáky z různých zemí. V České republice by bylo velmi zajímavé zkoumat, jak čeští studenti vnímají a utvářejí přátelské vztahy s ukrajinskými spolužáky. Takový výzkum by mohl poskytnout cenné poznatky o integračních procesech a vzájemném porozumění mezi různými etnickými skupinami ve školách. Rovněž by mohl identifikovat faktory, které přispívají k úspěšnému vytváření multikulturního prostředí a prevenci sociálních konfliktů. Vzhledem k rostoucímu počtu cizinců v českých školách je toto téma aktuální a zaslouží si pozornost jak akademiků, tak pedagogů a tvůrců vzdělávací politiky.

IV. Závěr a diskuse

Cílem této práce bylo zkoumat změny v reciprocitě přátelských vztahů u dívek a chlapců. Konkrétněji se práce zaměřovala na zkoumání změny v reciprocitě přátelství s věkem a také na změny v mezipohlavní reciprocitě přátelství. Přátelské vztahy byly pozorovány a vyhodnocovány rámci třídních kolektivů, které byly považovány za uzavřený sociální kruh, který poskytuje dětem příležitost k navazování přátelských vztahů. Tyto vztahy byly poté pomocí statistických modelů zpracovány, aby podpořily nebo vyvrátily hypotézy, které byly stanovené na základě teoretického ukotvení.

Výsledky analýzy ukázaly, že se dívky a chlapci neliší v míře opěťovanosti přátelských vztahů. Tento výsledek tedy vyvrací mou hypotézu, že dívky mají více recipročních přátel než chlapci a potvrzuje alternativní hypotézu, že dívky a chlapci se v počtu recipročních přátelství neliší. Moje zjištění je v rozporu se studií od Vaquero a Kao (2008), kteří v rámci studie National Longitudinal Study of Adolescent Health do které byly zapojeny děti ve věku od dvanácti do osmnácti let, zjistili vyšší míru reciprocity u dívek.

Při bližším zkoumání, kdy jsem se zaměřila pouze na reciprocitu nejlepších přátelství, výsledky analýzy ukázaly, že dívky mají více opěťovaných nejlepších přátelství než chlapci, což je opět v rozporu od studií od Baines a Blatchorda (2009), kteří zjistili, že se počty vzájemných nejlepších přátelství u dívek a chlapců neliší. Důvodem těchto rozporů může být odlišný věk dětí, kdy jsme se zabývali dětmi ve věku od tří do patnácti let, kdežto studie od Vaquero a Kao (2008) dětmi ve věku dvanácti až osmnácti let a Baines a Blatchord (2009) dětmi ve věku sedm až osm let.

V situaci, kdy jsem se zaměřila pouze na opěťovaná nejlepší přátelství, jsem zjistila průkazný rozdíl v míře recipročních nejlepších přátelství ve prospěch dívek, což naznačuje důležitost zohledňování designu studie. Kdy výběr vzorku, měření a definice přátelství či kontrolní proměnné mohou hrát zásadní roli.

Zjištěný výsledek o vyšší míře opěťovanosti nejlepších přátelství u dívek je v souladu s povahou dívčích přátelství, která jsou často dyadická a založena na vyšší exkluzivitě (Rubin a kol., 2006). Oproti tomu pro chlapecká přátelství jsou typičtější velké party s často pomíjivým charakterem (Doubek, 1996). Zjištěný trend, že dívky mají více neopěťovaných přátelství než chlapci, pak může souviset s odlišným přístupem dívek k přátelství a jejich očekáváním od těchto vztahů. Dívčí přátelství jsou mnohem více intimnější a dívky pečlivě vybírají koho za své přátele označí a koho ne (Benenson & Christakos, 2003). Oproti tomu

chlapci tráví většinou čas ve větších přátelských kruzích, kde by označili klidně všechny jejich přátele jako nejlepší (Fabes a kol., 2003).

Výsledky analýzy nepotvrdily ani mou druhou hypotézu o tom, že se reciprocita přátelství zvyšuje s věkem dětí. Byl zjištěn průkazný vztah mezi počtem dětí ve třídě a mírou reciprocit nejlepších přátelství, konkrétně, čím větší byla třída, tím méně opěťovaných nejlepších přátelství se v ní vyskytovalo. Domnívám se, že důvodem, proč je ve větších třídách více neopěťovaných přátelství, může být vyšší anonymita jednotlivců, rozmanitost zájmů a aktivit či konkurence mezi žáky.

Dále byl zjištěn průkazný vztah mezi poměrem pohlaví ve třídě a mírou reciprocit nejlepších přátelství. Čím více bylo ve třídě chlapců, tím méně bylo ve třídě opěťovaných nejlepších přátelství. To může být způsobeno tím, že chlapci jsou mnohem soutěživější a volí spíše skupinové aktivity, což může omezovat vznik hlubokých přátelských vztahů (Benenson, 1990). Z mé zkušenosti je od nich také častěji vyžadována samostatnost a větší emocionální rezervovanost.

Oba výsledky naznačují, že sociální dynamika ve třídách může být ovlivněna jak počtem žáků, tak jejich genderovým složením, což má následně dopad na kvalitu a strukturu přátelských vztahů mezi dětmi.

Výsledky analýzy nepotvrdily ani moji třetí hypotézu o tom, že se věkem proměňuje počet přátelství mezi dívkami a chlapci. Graf na Obrázku 8 dle mého očekávání na základě studie McDougalla a Hymela (2007) naznačil nárůst počtu přátelství mezi dívkami a chlapci u dětí staršího školního věku a zároveň částečně podpořil tvrzení Vágnerové (2012), že téměř většina přátelství mladšího školního věku jsou stejnopohlavní. U dětí předškolního věku bychom mohli mluvit spíše o vlivu preferencí sdílených aktivit (Mehta & Strought, 2009). Výjimku tvoří třída 6.A, kde je procento přátel opačného pohlaví překvapivě vysoké. Domnívám se, že tento výsledek může být ovlivněn například otevřenější přátelskou atmosférou, větším vzájemným respektem či více podobnými zájmy mezi dívkami a chlapci.

Tato bakalářská práce se tedy zabývala již částečně prozkoumanou oblastí výzkumu dětských vrstevnických vztahů. Naše hypotézy byly vytvořeny na základě teoretického ukotvení založeného na předchozích výzkumech ovšem nebyly potvrzeny, což naznačuje potřebu další výzkumů v této oblasti.

Výzkumy tohoto typu by dále mohly pomoci pedagogům k odkrytí skrytých vztahů třídy a odhalit tak například děti opuštěné či šikanované. To považuji za velice důležité a občas opomíjené téma, protože škola by pro děti měla tvořit bezpečné a přátelské prostředí.

V. Literatura

- Anthony, D. B., Holmes, J. G., & Wood, J. V. (2007). Social acceptance and self-esteem: tuning the sociometer to interpersonal value. *Journal of personality and social psychology*, 92(6), 1024.
- Antonopoulou, K., Xanthou, E., & Kouvava, S. (2022). Best friendship relationships: how are they perceived by primary school children in Greece?. *Education 3- 13*, 50(8), 1018-1030.
- Asher, S. R. (1983). Social competence and peer status: Recent advances and future directions. *Child development*, 1427-1434.
- Baines, E. & Blatchford, P. (2009). Sex differences in the structure and stability of children's playground social networks and their overlap with friendship relations. *British Journal of Developmental Psychology*, 27, 743–760
- Baumeister, R. F., & Sommer, K. L. (1997). What do men want? Gender differences and two spheres of belongingness: comment on Cross and Madson (1997).
- Belle, D. (Ed.). (1989). *Children's social networks and social supports* (Vol. 136). John Wiley & Sons.
- Benenson, J. F. (1990). Gender differences in social networks. *The Journal of Early Adolescence*, 10(4), 472-495
- Benenson, J. F., & Christakos, A. (2003). The greater fragility of females' versus males' closest same-sex friendships. *Child development*, 74(4), 1123-1129.
- Benenson, J. F., Apostoleris, N. H., & Parnass, J. (1997). Age and sex differences in dyadic and group interaction. *Developmental psychology*, 33(3), 538.
- Berndt, T. J. (1982). Fairness and friendship. In *Peer relationships and social skills in childhood* (pp. 253-278). New York, NY: Springer New York.
- Berndt, T. J., & Hoyle, S. G. (1985). Stability and change in childhood and adolescent friendships. *Developmental psychology*, 21(6), 1007.
- Best, R. (1983). *We've all got scars: What boys and girls learn in elementary school*. Indiana University Press. .
- Bigelow, B. J., & LaGaipa, J. J. (1980). The development of friendship values and choice. In H. C. Foot, A. J. Chapman, & J. R. Smith (Eds.), *Friendship and social relations in children* (pp. 15–44). Transaction Publishers.

- Bowker, A., (2004). Predicting friendship stability during early adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 24, 85-112.
- Bukowski, W. M., & Hoza, B. (1989). Popularity and friendship: Issues in theory, measurement, and outcome. In T. J. Berndt & G. W. Ladd (Eds.), *Peer relationships in child development* (pp. 15–45). John Wiley & Sons.
- Bukowski, W. M., & Hoza, B. (1996). Friendship and Early Adolescence: Links to Peer Group Acceptance and Feelings of Loneliness and Social Dissatisfaction. *Developmental Psychology*, 32(4), 617-629.
- Bukowski, W. M., Newcomb, A. F., & Hartup, W. W. (Eds.). (1998). *The company they keep: Friendships in childhood and adolescence*. Cambridge University Press.
- Bukowski, W. M., Newcomb, A. F., & Hoza, B. (1987). Friendship conceptions among early adolescents: A longitudinal study of stability and change. *The Journal of Early Adolescence*, 7(2), 143-152.
- Cairns, R. B., Perrin, J. E., & Cairns, B. D. (1985). Social structure and social cognition in early adolescence: Affiliative patterns. *The Journal of Early Adolescence*, 5(3), 339-355.
- Cairns, R., Xie, H., & Leung, M. C. (1998). The popularity of friendship and the neglect of social networks: Toward a new balance. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 1998(81), 25-53.
- Carver, K., Joyner, K., & Udry, J. R. (2003). National estimates of adolescent romantic relationships. In *Adolescent romantic relations and sexual behavior* (pp. 37-70). Psychology Press
- Clark, A. H., Wyon, S. M., & Richards, M. P. (1969). Free-play in nursery school children. *Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines*.
- Collins, W. A. (2003). More than myth: The developmental significance of romantic relationships during adolescence. *Journal of research on adolescence*, 13(1), 1-24.
- Connolly, J., Furman, W., & Konarski, R. (2000). The role of peers in the emergence of heterosexual romantic relationships in adolescence. *Child development*, 71(5), 1395-1408.
- Craft, A. (1994). Five and Six Year-Olds' Views of Friendship. *Educational Studies*, 20(2), 181-194.

- Crick, N. R., & Nelson, D. A. (2002). Relational and physical victimization within friendships: Nobody told me there'd be friends like these. *Journal of abnormal child psychology*, 30, 599-607.
- Dahlman, S., Ljungqvist, P., & Johannesson, M. (2007). *Reciprocity in young children* (No. 674). SSE/EFI Working Paper Series in Economics and Finance.
- Damon, W. (1977). Measurement and social development. *The Counseling Psychologist*, 6(4), 13-15.
- Demetriou, H., & Hay, D. F. (2004). Toddlers' reactions to the distress of familiar peers: The importance of context. *Infancy*, 6(2), 299-318.
- Doubek, D. (1996). Vztah, řeč, forma a sociální svět první třídy. *Pražská skupina školní etnografie, První třída*, 297-353.
- Dunn, J. (1993). *Young children's close relationships: Beyond attachment*. London:Sage.
- Dunn, J., & Cutting, A. L. (1999). Understanding others, and individual differences in friendship interactions in young children. *Social development*, 8(2), 201-219.
- Eder, D. (1985). The cycle of popularity: Interpersonal relations among female adolescents. *Sociology of education*, 154-165.
- Epstein, J. (2007). *Friendship: an expose*. Houghton Mifflin.
- Espelage, D. L., Bosworth, K., & Simon, T. R. (2000). Examining the social context of bullying behaviors in early adolescence. *Journal of counseling & development*, 78(3), 326-333.
- Fabes, R. A., & Eisenberg, N. (1998). Meta-analyses of age and sex differences in children's and adolescents' prosocial behavior. *Handbook of child psychology*, 3, 1- 29.
- Fabes, R. A., Martin, C. L., & Hanish, L. D. (2003). Young children's play qualities in same-, other-, and mixed-sex peer groups. *Child development*, 74(3), 921-932.
- Friend, M., Cook, L., Hurley-Chamberlain, D., & Shamberger, C. (2010). Co-teaching: An illustration of the complexity of collaboration in special education. *Journal of educational and psychological consultation*, 20(1), 9-27.
- Furman, W., & Bierman, K. L. (1983). Developmental changes in young children's conceptions of friendship. *Child Development*, 54(3), 549.
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1992). Age and sex differences in perceptions of networks of personal relationships. *Child development*, 63(1), 103-115.

- Gershman, E. S., & Hayes, D. S. (1983). Differential stability of reciprocal friendships and unilateral relationships among preschool children. *Merrill-Palmer Quarterly (1982-)*, 169-177.
- Gest, S. D., Graham-Bermann, S. A., & Hartup, W. W. (2001). Peer experience: Common and unique features of number of friendships, social network centrality, and sociometric status. *Social development*, 10(1), 23-40.
- Gifford-Smith, M. E. (1998). *Developmental, gender, and sociometric status differences in children's teasing and aggressive behavior* (Doctoral dissertation, University of Pittsburgh).
- Gifford-Smith, M. E., & Brownell, C. A. (2003). Childhood peer relationships: Social acceptance, friendships, and peer networks. *Journal of school psychology*, 41(4), 235-284.
- Gillespie, B. J., Lever, J., Frederick, D., & Royce, T. (2015). Close adult friendships, gender, and the life cycle. *Journal of Social and Personal Relationships*, 32(6), 709- 736.
- Gleason, T. R., & Hohmann, L. M. (2006). Concepts of real and imaginary friendships in early childhood. *Social Development*, 15(1), 128-144.
- Green, L. R., Richardson, D. R., & Lago, T. (1996). How do friendship, indirect, and direct aggression relate?. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 22(2), 81-86.
- Harter, S. (2012). Self-perception profile for adolescents: Manual and questionnaires. *Denver, CO: Univeristy of Denver, Department of Psychology*, 31-45.
- Hawley, P. H. (2003). Strategies of control, aggression, and morality in preschoolers: An evolutionary perspective. *Journal of experimental child psychology*, 85(3), 213- 235.
- Hay, M. E., Parker, J. D., Burkepile, D. E., Caudill, C. C., Wilson, A. E., Hallinan, Z. P., & Chequer, A. D. (2004). Mutualisms and aquatic community structure: the enemy of my enemy is my friend. *Annu. Rev. Ecol. Evol. Syst.*, 35, 175-197.
- Hewstone, M. & Stroebe, W. (2006). Sociální psychologie. Praha: Portál.
- Hinde, R. A., Titmus, G., Easton, D., & Tamplin, A. (1985). Incidence of "friendship" and behavior toward strong associates versus nonassociates in preschoolers. *Child Development*, 234-245.

- Hodges, E. V., Boivin, M., Vitaro, F., & Bukowski, W. M. (1999). The power of friendship: protection against an escalating cycle of peer victimization. *Developmental psychology*, 35(1), 94.
- Hoffmann, M. L., & Powlishta, K. K. (2001). Gender segregation in childhood: A test of the interaction style theory. *The Journal of genetic psychology*, 162(3), 298-313.
- Howes, C., & Phillipsen, L. (1992). Gender and friendship: Relationships within peer groups of young children. *Social Development*, 1(3), 230-242.
- Kohlberg, L. Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization. In D. Goslin (Ed.), *Handbook of socialization theory and research*. New York: Rand McNally, 1969.
- Krappmann, L. (1996). Amicitia, drujba, shin-yu, philia, Freundschaft, friendship: On the cultural diversity of a human relationship. *The company they keep: Friendship in childhood and adolescence*, 19-40.
- Kuttler, A. F., Parker, J. G., & La Greca, A. M. (2002). Developmental and gender differences in preadolescents' judgments of the veracity of gossip. *Merrill-Palmer Quarterly* (1982-), 105-132.
- Ladd, G. W. (1990). Having friends, keeping friends, making friends, and being liked by peers in the classroom: Predictors of children's early school adjustment?. *Child development*, 61(4), 1081-1100.
- Ladd, G. W., & Troop-Gordon, W. (2003). The role of chronic peer difficulties in the development of children's psychological adjustment problems. *Child development*, 74(5), 1344-1367.
- Ladd, G. W., Kochenderfer, B. J., & Coleman, C. C. (1997). Classroom peer acceptance, friendship, and victimization: Distinct relational systems that contribute uniquely to children's school adjustment?. *Child development*, 1181-1197.
- Lang, F. R., & Fingerman, K. L. (2003). *Growing together: Personal relationships across the life span*. Cambridge University Press.
- Laursen, B., & Hartup, W. W. (2002). The origins of reciprocity and social exchange in friendships. *New directions for child and adolescent development*, 2002(95), 27- 40.
- Leaper, C. (1994). Exploring the consequences of gender segregation on social relationships. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 1994(65), 67- 86.

- Lenz, S., & Paulus, M. (2021). Friendship is more than strategic reciprocity: Preschoolers' selective sharing with friends cannot be reduced to strategic concerns. *Journal of Experimental Child Psychology*, 206, 105101.
- Levine, J. M., & Hogg, M. A. (Eds.). (2010). *Encyclopedia of group processes and intergroup relations* (Vol. 1). Sage.
- Levinger, G. (1982). A Systems Perspective on the Development of Close Relationships [microform] / George Levinger. [Washington, D.C.] : Distributed by ERIC Clearinghouse.
- Linden-Andersen, S., Markiewicz, D., & Doyle, A. B. (2009). Perceived similarity among adolescent friends: The role of reciprocity, friendship quality, and gender. *The Journal of Early Adolescence*, 29(5), 617-637.
- Lindsey, E. W. (2002). Preschool children's friendships and peer acceptance: Links to social competence. *Child Study Journal*, 32(3), 145-156.
- Maassen, G. H., Van der Linden, J. L., Goossens, F. A., & Bokhorst, L. (2005). "Variability in Adolescent Attachment to Parents and Peers and the Quality of Peer Relationships in the Adolescence." *Social Development*, 14(3), 365-384.
- Maccoby, E. E. (1998). *The two sexes: Growing up apart, coming together* (Vol. 4). Harvard University Press.
- Maccoby, E. E. (2000). Perspectives on gender development. *International Journal of Behavioral Development*, 24(4), 398-406.
- MacEvoy, J. P., Papadakis, A. A., Fedigan, S. K., & Ash, S. E. (2016). Friendship expectations and children's friendship-related behavior and adjustment. *Merrill-Palmer Quarterly (1982-)*, 62(1), 74-104.
- Matějček, Z. (1986). *Rodiče a děti*. Praha, Avicenum.
- Maunder, R., & Monks, C. P. (2019). Friendships in middle childhood: Links to peer and school identification, and general self-worth. *British Journal of Developmental Psychology*, 37(2), 211-229.
- McCormick, J. P. (2011). *Machiavellian democracy*. Cambridge University Press.
- McDougall, P., & Hymel, S. (2007). Same-gender versus cross-gender friendship conceptions: Similar or different?. *Merrill-Palmer Quarterly (1982-)*, 347-380.
- Mehta, C. M., & Strough, J. (2009). Sex segregation in friendships and normative contexts across the life span. *Developmental review*, 29(3), 201-220.

- Newcomb, A. F., & Bagwell, C. L. (1995). Children's friendship relations: A meta-analytic review. *Psychological bulletin*, 117(2), 306.
- Novotná, H., & Špaček, O. (2019). *Metody výzkumu ve společenských vědách*. M. Šťovíčková (Ed.). FHS UK.
- Olsen, J. P., Parra, G. R., Cohen, R., Schoffstall, C. L., & Egli, C. J. (2012). Beyond relationship reciprocity: A consideration of varied forms of children's relationships. *Personal Relationships*, 19(1), 72-88.
- Olson, K. R., & Spelke, E. S. (2008). Foundations of cooperation in young children. *Cognition*, 108(1), 222-231.
- Owens, L., Shute, R., & Slee, P. (2000). "Guess what I just heard!": Indirect aggression among teenage girls in Australia. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 26(1), 67-83.
- Parker, J. G., & Asher, S. R. (1993). Friendship and friendship quality in middle childhood: Links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental psychology*, 29(4), 611.
- Parker, J. G., & Gottman, J. M. (1989). Social and emotional development in a relational context: Friendship interaction from early childhood to adolescence.
- Parker, J. G., & Seal, J. (1996). Forming, losing, renewing, and replacing friendships: Applying temporal parameters to the assessment of children's friendship experiences. *Child development*, 67(5), 2248-2268.
- Parkhurst, J. T., & Hopmeyer, A. (1998). Sociometric popularity and peer-perceived popularity: Two distinct dimensions of peer status. *The Journal of Early Adolescence*, 18(2), 125-144.
- Piaget, J. *The moral judgment of the child*. New York: Free Press, 1965.
- Poulin, F., & Pedersen, S. (2007). Developmental changes in gender composition of friendship networks in adolescent girls and boys. *Developmental psychology*, 43(6), 1484.
- Prekopová, J., & Schweizerová, C. (2008). *Neklidné dítě*. Praha: Portál.
- Quinn, M., & Hennessy, E. (2010). Peer relationships across the preschool to school transition. *Early Education and Development*, 21(6), 825-842.
- Reisman, J. M., & Shorr, S. I. (1978). Friendship claims and expectations among children and adults. *Child Development*, 913-916.

- Rohrbeck, C. A. (2003). Peer Relationships, Childhood. In *Encyclopedia of Primary Prevention and Health Promotion* (pp. 804-808). Springer, Boston, MA.
- Rose, A. J. (2002). Co-rumination in the friendships of girls and boys. *Child development*, 73(6), 1830-1843.
- Rubin, K. H. (2004). Three things to know about friendship. *Newsletter International Society for the Study of Behavioral Development*, 46(2), 5-7.
- Rubin, K. H., Bukowski, W., Parker, J. G., Damon, W., & Eisenberg, N. (2006). Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional, and personality development.
- Seiffge-Krenke, I. (2003). Testing theories of romantic development from adolescence to young adulthood: Evidence of a developmental sequence. *International journal of behavioral development*, 27(6), 519-531.
- Selman, R. L. (1981). The development of interpersonal competence: The role of understanding in conduct. *Developmental review*, 1(4), 401-422.
- Selman, R. L., & Schultz, L. H. (1990). *Making a friend in youth: Developmental theory and pair therapy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Smollar, J., & Youniss, J. (1982). Social development through friendship. In *Peer relationships and social skills in childhood*(pp. 279-298). New York, NY: Springer New York.
- Soudková, M. (2006). *O zdravých vztazích mezi lidmi: přátelství a manželství*. Nakladatelství Doplněk.
- Sullivan, H.S. (1953). *The interpersonal theory of psychiatry*. New York: Norton.
- Vágnerová, M. (2005). Vývojová psychologie I.-dětství a dospívání. Praha. *Portál*.
- Vágnerová, M. (2012). Dětství a dospívání. *Vývojová psychologie*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Vaquera, E., & Kao, G. (2008). Do you like me as much as I like you? Friendship reciprocity and its effects on school outcomes among adolescents. *Social science research*, 37(1), 55-72.
- Vaughn, B. E. (2001). Friendship and social competence in a sample of preschool children attending Head Start. *Merrill-Palmer Quarterly*, 47(2), 249-279.

- Vaughn, B. E., Colvin, T. N., Azria, M. R., Caya, L., & Krzysik, L. (2001). Dyadic analyses of friendship in a sample of preschool-age children attending Head Start: Correspondence between measures and implications for social competence. *Child development, 72*(3), 862-878.
- Verzani, J. (2011). *Getting started with RStudio*. " O'Reilly Media, Inc."
- Walster, E., Walster, G. W., & Berscheid, E. (1978). *Equity: Theory and research*. Boston: Allyn & Bacon.
- Youniss, J. (1980). *Parents and peers in social development*. Chicago: University of Chicago Press.
- Zarbatany, L., McDougall, P., & Hymel, S. (2000). Gender-differentiated experience in the peer culture: links to intimacy in preadolescence. *Social Development, 9*(1), 62-79.

VI. Seznam tabulek

Tabulka I	22
Tabulka II.....	24
Tabulka III	27
Tabulka IV	28
Tabulka V	29
Tabulka VI.....	29
Tabulka VII.....	30

VII. Seznam obrázků

Obrázek 1	26
Obrázek 2.....	26
Obrázek 3	32
Obrázek 4.....	33
Obrázek 5.....	34
Obrázek 6.....	34
Obrázek 7.....	35